

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta Právnická

Katedra soukromého práva a civilního procesu

Diplomová práce

*Problematika střídavé výchovy v rodinném právu a
zkušenosti opatrovnických soudců se střídavou výchovou
v české justici.*

Zpracovala: Ing. Jana Prokopová

Konzultant diplomové práce: JUDr. Kristýna Spurná

Hluboká nad Vltavou, 2012

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Hluboká nad Vltavou, březen 2012

Ing. Jana Prokopová

Poděkování:

Děkuji JUDr. Kristýně Spurné za odborné vedení a pomoc při vypracování diplomové práce.

Seznam použitých zkratek:

ZOR	Zákon o rodině
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Občanský soudní řád
ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
LZPS	Listina základních práv a svobod

Obsah

1	ÚVOD	2
2	HISTORICKÝ EXKURZ – ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ V RODINNÝCH VĚCECH.....	4
3	SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA STŘÍDAVÉ PÉČE	10
3.1	ZÁKON Č. 94/1963 Sb., O RODINĚ, V PLATNÉM ZNĚNÍ	10
3.2	PRÁVA A OCHRANA DÍTĚTE V DOKUMENTECH	17
3.2.1	<i>Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.....</i>	<i>18</i>
3.2.2	<i>Úmluva o právech dítěte</i>	<i>19</i>
3.2.3	<i>Názor Evropského soudu pro lidská práva</i>	<i>20</i>
3.3	ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU SOUVISEJÍCÍ S PROBLEMATIKOU STŘÍDAVÉ VÝCHOVY	21
3.4	STŘÍDAVÁ VÝCHOVA Z POHLEDU PSYCHOLOGŮ A MEDIACE	26
3.4.1	<i>Psychologické hledisko</i>	<i>26</i>
3.4.2	<i>Mediace.....</i>	<i>32</i>
3.5	PRAKTICKÉ ZKUŠENOSTI SOUDCŮ SE STŘÍDAVOU VÝCHOVOU	33
3.5.1	<i>Výživné při střídavé výchově</i>	<i>41</i>
3.6	STATISTIKY MINISTERSTVA	46
4	KOMPARACE ZAHRANIČNÍCH ÚPRAV.....	49
4.1	SLOVENSKO.....	49
4.2	NĚMECKO	51
4.3	RAKOUSKO.....	52
4.4	FRANCIE	53
4.5	ITÁLIE.....	54
4.6	VELKÁ BRITÁNIE.....	54
4.7	BELGIE	55
4.8	SKANDINÁVSKÉ ZEMĚ.....	56
4.8.1	<i>Norsko</i>	<i>56</i>
4.8.2	<i>Švédsko.....</i>	<i>56</i>
4.8.3	<i>Dánsko.....</i>	<i>57</i>
4.8.4	<i>Finsko.....</i>	<i>58</i>
4.9	USA	58
5	ZÁVĚR.....	61
6	CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....	63
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64

1 ÚVOD

Střídavá výchova neboli jinak řečeno střídavá péče, je jedním z možných způsobů právní úpravy výchovy nezletilých dětí, pokud spolu rodiče nežijí. Cílem této mé práce je proniknout hlouběji do problematiky týkající se právní úpravy a rozhodování soudů v případech, kdy jeden z rodičů nesdílí společnou domácnost s dítětem a je zapotřebí upravit právní poměry k nezletilému dítěti, rodiče uvažují o rozvodu a je možno upravit výchovu dítěte k oběma rodičům tak, aby byl využit institut střídavé výchovy. Zejména v poslední době často medializovaný pojem střídavé výchovy rozpoutává mnoho debat, ze kterých vyplývají často neoprávněné a ničím nepodložené naděje na spásné řešení touto úpravou a odhaluje se tak rozdíl v chápání střídavé výchovy dítěte u jednotlivých rodičů a odborné veřejnosti. Zdokonalováním demokratizace naší společnosti je stále více veřejně slyšet názory a stanoviska veřejnosti. Zvláště publicistické pořady a články některých televizních, rozhlasových a tiskových médií jsou mnohdy jednostranně zaměřené a postrádají objektivní posouzení konkrétních kauz. Tlaku médií a zájmových skupin pak podlehnou i někteří zákonodárci a svým jednáním mohou způsobit i zhoršení kvality přijatých právních norem, což má za následek v tomto případě ohrožení zájmů dítěte. Takovým příkladem je i poslanecký návrh novely § 26 odst. 2 zákona o rodině poslance JUDr. Pavla Staňka a tlak zájmové skupiny „otců“, jejichž cílem bylo uzákonit přímo povinnost střídavé výchovy. Podobným příkladem je nový zákon o mediaci, který prošel poslaneckou sněmovnou parlamentu české republiky. Vlivem různých pozměňovacích návrhů došlo k tomu, že soud by musel schvalovat i dohodu, která by nemusela být zcela v zájmu dítěte.

Zejména široké veřejnosti není vždy zcela jasné, že sledování zájmů dítěte nespočívá pouze v rozhodnutí soudu podle příslušného právního předpisu, ale že takovému rozhodnutí předchází náročné posouzení veškerých podkladů. Mezi takové podklady patří zejména odborné posudky a vyjádření specialistů na problematiku dětské psychologie a též pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Přestože většinou každý z rodičů, který usiluje o svěřeni dítěte do své péče má a měl by mít za cíl hlavně zájem dítěte, vlivem událostí předcházejících rozpadu rodiny, není mnohdy schopen oprostít se od jiných vlivů, jakými může být „msta“ nebo „jistá forma oplácení“ či představa rodičů, častěji však jednoho z rodičů, zejména otce, že ve všech státech je střídavá výchova uzákoněna.

Takovými vlivy zasažený rodič pak nejedná pouze v zájmu dítěte a je na soudu, aby prostřednictvím všech podkladů a důkazů stanovil nejvhodnější způsob péče o dítě. Střídavá výchova je pouze jedním z možných způsobů péče o dítě a nelze ji označit podobně jako ostatní druhy péče o dítě za nejvhodnější. Po způsobu vyjadřování našich zákonodárců nelze použít ani termín, že střídavá výchova je „to nejlepší řešení z nejhorších možných“.

Do své diplomové práce jsem zahrnula i právní úpravu poměrů práv a povinností rodičů k nezletilým dětem v některých evropských státech a některá stanoviska a doporučení evropských orgánů, jako je Evropský soud pro lidská práva. Ve své práci se zabývám i praxí okresních a krajských soudů při jejich rozhodování o úpravě poměrů rodičů a dětí, v souvislosti s institutem střídavé výchovy. Dále se zabývám některými nálezy Ústavního soudu, týkající se střídavé výchovy, kdy Ústavní soud výjimečně zasáhl do rozhodovací činnosti obecných soudů v případě, že porušení práva znamená i porušení základního práva nebo svobody zaručené ústavním zákonem.

2 HISTORICKÝ EXKURZ – ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ V RODINNÝCH VĚCECH

Římské právo

V antickém Římě měl dominantní postavení otec. Disponoval neomezenou mocí nejen nad svými dětmi, ale i manželkou. Matky neměly prakticky žádná práva. Došlo-li k rozvodu, připadla péče o dítě automaticky na otce. Jeho právo na péči o dítě se srovnávalo s právem na majetek.¹ Obyvatelé Říma neznali pojem mateřské či rodičovské moci, znali tedy pouze moc otcovskou. Římané však již používali institut rozvodu. Nejednalo se však o rozvod dnešního pojetí a významu. Nebyl to právní úkon ani soudní výrok. Stejně jako se manželství neformálním způsobem vytvořilo (tedy vůlí manžela žít s manželkou), stejně tak i neformálně zaniklo (ztrátou této vůle).²

Rodinné právo bylo na našem území do 16. stol. definováno spíše v obecné rovině, výkladem opřeným o kanonické právo. Je poměrně logické, že počátky rodinného práva lze zaznamenat současně s šířením náboženství a vznikem církví. Na rodinu a děti se tedy pohlíželo z hlediska církevních zásad. Na našem území tomu tak bylo pod přísným dohledem katolické církve a rozhodování v rodinných věcech řešily církevní soudy.³ Teprve v roce 1783 vydal Josef II. „Manželský patent“. Manželský patent byl vyhlášen pod č. 117/1783 Sbírkou zákonů soudních. Stěžejní věcí je zde to, že manželské věci byly odňaty církevním soudům a přikázány k rozhodování světským.⁴

Všeobecný občanský zákoník

Za života Josefa II. byly prováděny kodifikační práce soukromého práva, které byly pokračováním snahy o kodifikaci již za doby Marie Terezie. Jako výsledek těchto kodifikačních prací byl vydán první díl Všeobecného občanského zákoníku z 1.11.1786. Zákoník se skládal z pěti částí. První dvě se zabývaly obecnými ustanoveními, ostatní části pak upravovaly vztahy mezi rodiči a dětmi, postavení sirotek a osob marnotratných. Do tohoto kodexu byly zařazeny i právní

¹ WARSHAK, A., R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. s. 24

² VESELÁ, R. *Rodina a rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 55

³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 23

⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 101-103

předpisy, které platily od roku 1781. Byl zde začleněn i manželský patent Josefa II. V konečné verzi byl Všeobecný občanský zákoník vyhlášen pod názvem „Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch“. I v tomto zákoníku úprava rodinného práva pocházela z práva kanonického.⁵ Zákoník rozlišoval práva osobní, mezi která patřila „práva z osobnosti plynoucí“ a zejména právo rodinné. Z postavení, které má osoba v rodině, ať už otec, matka nebo dítě, vyplýval určitý počet práv a povinností, kterými byl nárok na výživu, vychování, zaopatření, poslušnost, jejichž souhrn se nazývá právě právem rodinným. Šlo tedy o soukromoprávní vztahy uvnitř práva občanského.⁶ Právo rodičovské neboli vztahy mezi rodiči a dětmi zde bylo upraveno ve třetí hlavě v § 137- § 186. Stále zde přetrvával princip výsadního postavení muže, který dával dítěti jméno, musel ho vychovávat, rozhodoval o výchově dětí a spravoval jejich majetek. Došlo-li k rozvodu či rozluce, byly děti svěřeny do péče otce. Pouze chlapci do 4 let a dívky do 7 let byly svěřovány do péče matky. Až dílčí novelou bylo toto ustanovení zrušeno, a o svěření dítěte do péče rodičů rozhodoval soud, který bral v úvahu zájem dítěte. V § 155 byla rovněž obsažena ustanovení týkající se nerovnoprávnosti manželských a nemanželských dětí. Zákoník zavedl též vyživovací povinnost otce či matky vůči dětem a dětí vůči rodičům a to v § 140 - § 155. Zákoník byl všeobecný, neboť se vztahoval na všechny obyvatele. Všeobecný občanský zákoník zůstal základním pramenem občanského a rodinného práva i po roce 1848.⁷

Tradice otcovské moci se tedy zachovala od starověkého Říma po řadu století a k jejímu ústupu docházelo velice pomalu. Je patrné, že až v 19. stol. a počátkem stol. 20., soudy postupně omezovaly otcovskou moc. „V průběhu 19. stol. se na malé děti postupně začalo pohlížet tak, že mají specifické potřeby, které dovedou lépe uspokojit matky. Tento postoj pak začal v opatrovnických věcech převažovat a stal se známým jako „presumpce útlého věku dětí“. Presumpce útlého věku dětí měla zpočátku funkci svěřit malé děti matkám pouze dočasně. Když děti dosáhly věku čtyř nebo pěti let, byly vráceny do péče otcům. Tato myšlenka poukázala na to, že porozvodové uspořádání nemusí být trvalé, ale že se

⁵ VESELÁ, R. *Rodina a rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 70-71

⁶ RADVANOVA, S., ZUKLIŇOVÁ, M. *Kurs občanského práva-Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 6

⁷ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vyd. Praha: Linde, 2005. s. 289-292

může časem i měnit, a to podle toho, jak se mění potřeby dítěte.⁸ Koncem 19. stol. už se situace naprosto obrátila a docházelo k postupnému svěřování dětí do péče matek.

Vývoj rodinného práva ve 20. stol.

Všeobecný občanský zákoník byl několikrát doplňován, ale jeho koncepce novelami příliš změněna nebyla. Významnými jsou dvě novely, a to novela z roku 1914 a z roku 1916, které přispěly k nové formulaci vztahů mezi rodiči a dětmi, umožnily soudu zásahy do výkonu rodičovských práv a umožnily nezletilcům zavazovat se a nakládat s majetkem.⁹ Se vznikem ČSR souvisí přijetí tzv. recepční normy (zák. č.11/1918 Sb.), kterou bylo převzato dosavadní právo ABGB, platné na území bývalé rakousko-uherské monarchie. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku byly manželské a rodinné poměry stále upraveny Všeobecným občanským zákoníkem rakouským z roku 1811, ve znění doplňujících novel. Na Slovensku převzala recepční norma dřívější uherské občanské právo, vyjádřené většinou v normách obyčejového práva. Pouze část byla upravena psanými právními předpisy. Po vzniku ČSR byla vydána manželská novela č. 320/1919 Sb., která nově upravila manželské vztahy. K této novele patří zmínit zavedení možnosti volby civilního sňatku vedle sňatku církevního.¹⁰

Zásadní změna v rámci rodinného práva nastala v roce 1949, kdy došlo k přijetí zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, účinného od 1.1.1950. Touto úpravou došlo k oddělení práva rodinného od občanského. Bylo upuštěno od dělení práva na soukromé a veřejné vlivem socialistické ideologie. Tento zákon upravoval manželství, vyživovací povinnosti, osvojení a poručenství.¹¹ Zákon zakotvil rozvod muže a ženy a zrovnoprávnil děti narozené mimo manželství. Manželství zanikalo rozvodem na základě rozvratu mezi manželi. Ve vztazích mezi rodiči a dětmi měli oba rodiče nad dětmi tzv. moc rodičovskou. Měli spravovat majetek nezletilého dítěte s péčí řádného hospodáře. Současně s tímto zákonem byl vydán i zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních. Ten se zabýval otázkami jak hmotně právního, tak

⁸ WARSHAK, A., R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. s. 25

⁹ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vyd. Praha: Linde, 2005. s. 290

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 23-24

¹¹ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H.Beck, 1999. s. 7

procesně právního charakteru a překonal tak období do vydání nového občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. a občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb., které nabyly účinnosti 1.1.1951.¹² Rozhodování o výchově nezletilých dětí po rozvodu bylo od řízení o rozvodu odděleno. Rozhodnutí o rozvedení manželů tedy nešlo vydat, dokud nebyla pro dobu po rozvodu upravena práva a povinnosti rodičů dítěte a jeho majetku. Zákon neuváděl ani žádná kritéria, kterému z rodičů má být dítě svěřeno. Ale vyplývalo z něho, že soud by měl respektovat i majetkové poměry rodičů. Stěžejní pro rozhodnutí soudu už byl, ale zájem dítěte a jeho blaho.¹³

Důležité změny v právním řádu nastaly po vydání ústavy z r. 1960. Jednalo se v podstatě o velkou novelu zákona o právu rodinném. Řada ustanovení o právu rodinném zůstala zachována nebo se změnila jen formulačně. Přesto došlo k vydání nového zákona o rodině, zák. č. 94/1963 Sb., který nabyl účinnost k 1.4.1964. Právní úprava majetkových vztahů mezi manžely byla začleněna do občanského zákoníku. Hlavními změnami právní úpravy vztahů mezi manžely a v rodině, byla výchova dětí. Na základě toho se posílila pravomoc národních výborů při společenské kontrole výchovy dětí. Důsledkem toho byly další změny v úpravě osvojení, rozvodu, výživného a výchovy dětí, které neměli rodiče. Podle tohoto zákona měl soud povinnost, aby součástí rozsudku o rozvodu bylo i rozhodnutí týkající se práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Až na výjimky nemusel být však soudem schválen styk rodičů s dětmi. Ve druhé části zákona byl vypuštěn dosud užívaný pojem rodičovské moci a nahrazen pojmem práva a povinnosti rodičů. Došlo i k rozšíření oprávnění národních výborů zasahovat do rodinných poměrů. Národní výbor měl možnost zasáhnout do rodinných poměrů, vyžadoval-li to zájem společnosti. Mohl napomínat nezletilého, všechny, co narušují jeho výchovu, uložit nezletilému různé druhy omezení. Tato opatření byla i v kompetenci soudu, pokud je však učinil národní výbor, nebylo již schválení soudu třeba. Spíše drobné úpravy zákona o rodině přinesl zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině. Významné je zde ustanovení týkající se svěřením dítěte do výchovy jiného občana než rodiče, o kterém musel rozhodnout soud. Až devadesátá léta přinesla

¹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 26

¹³ ČERNÁ, P. *Rozvod, otcové a děti*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 51

přijetí důležitých změn v rodinném právu a právech dítěte, odrážející nový stav naší společnosti a zároveň i stav mezinárodních úmluv.¹⁴ I když byl zákon o rodině vícekrát novelizován, důležitější byla pouze novelizace v r. 1992 zákon č. 234/1992 Sb., kterou se umožnilo uzavření i církevního sňatku. K velké novele zákona o rodině došlo zákonem č. 91/1998 Sb. s účinností od 1.8.1998, kdy se posílila ochrana nezletilých dětí v oblasti majetkových zájmů dětí a upřesnily se vzájemná práva a povinnosti dětí. Zároveň se však rozšířily možnosti důvodů pro rozvod manželství. Touto novelou byl začleněn i pojem střídavé a společné péče do české právní úpravy, pravděpodobně pod vlivem staršího anglosaského práva.¹⁵ Tímto zákonem došlo opět k oddělení řízení o rozvod od řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a v podstatě se jednalo o návrat k právní úpravě obsažené v zákoně o právu rodinném. Manželství tedy nešlo rozvést, dokud nenabyl právní moci výrok rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, který soud vydá v řízení podle § 176 OSŘ. To platí do současné doby. Smyslem této úpravy bylo zabránit dlouhodobým sporům o děti poté, co již byl výrok o rozvodu manželství v právní moci. Výrok o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu byl výrokem závislým, a pokud jeden z manželů podal odvolání do výroku o rozvodu, nenabýly právní moci ani výrok o rozvodu ani výrok o úpravě poměrů k nezletilým dětem. V případě, že jeden z rodičů podal odvolání do výroku o svěření nezletilého dítěte do výchovy, nabyl právní moci výrok o rozvodu a právní poměry dětí upraveny nebyly.¹⁶

Vývoj sociálně-právní ochrany dětí

„Počátky sociálně-právní ochrany se v českých zemích i na Slovensku začaly rozvíjet koncem 19. stol. (např. rakouský zákon o chudinství z roku 1868, který ukládal domovským obcím povinnost péče o sirotky). Již na počátku tohoto století začala vznikat první dobrovolná sdružení zabývající se péčí o děti. Po celou dobu I. republiky pak vedle sebe existovala jak státní péče, tak dobrovolná péče, na niž postupně přecházela i část agendy státních orgánů. Základní ustanovení týkající se sociálně-právní ochrany dětí byla obsažena v zákon č. 256/1921 Sb., o

¹⁴ VESELÁ, R. *Rodina a rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 96-98

¹⁵ DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. : *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1.vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2007. str. 74

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o rodině, registrovaném partnerství, Komentář*.4.vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s.89

ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Ochrana byla poskytována všem dětem do věku čtrnácti let, které mohly být přijaty do cizí péče jen s povolením příslušného státního orgánu. Změny ve státní správě v poválečném období a vznik národních výborů měly za následek i organizační změny v této oblasti.¹⁷ Zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež, zrušil všechny dosavadní spolky péče o mládež. V souvislosti s tímto zákonem bylo vydáno i prováděcí nařízení č. 202/1947 Sb., které řešilo personální zajištění systému, který nově vznikal a převzetí dosavadních zařízení péče o mládež. Řešení věcí spadajících do péče o mládež přešlo na okresní a zemské národní výbory. Došlo také k ustanovení komisí péče o mládež podle místní působnosti. Ministerstvo práce a sociální péče bylo změněno na ministerstvo pracovních sil. Zákonem č. 74/1951 Sb. bylo řízení věcí týkajících se péče o děti a mládež převedeno na ministerstvo školství, věd a umění. V návaznosti na vydání zákona o právu rodinném, byl brzy nahrazen novou právní úpravou, která se nacházela v zákoně č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. Ochrana byla vykonávána prostřednictvím Úřadoven ochrany mládeže, které byly zřizovány při lidových soudech. V roce 1956 však vládním nařízením byla působnost úřadoven přenesena zpět na výkonné orgány národních výborů.“ Velmi důležitou změnu obsahoval i zákon o rodině č. 94/1963 Sb., který nově pojal problematiku sociálně-právní péče i do své úpravy. Rok 1975 znamenal zlom, kdy byly vydány zákony národních rad o působnosti orgánů ČSR a SSR v sociálním zabezpečení. Od toho roku je zákon o rodině prováděn předpisy sociálního zabezpečení. V roce 1999 byl vydán zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, účinný od 1.4.2000.¹⁸

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 27

¹⁸ VESELÁ, R. *Rodina a rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 98-102

3 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA STŘÍDAVÉ PÉČE

Na úvod této kapitoly je nutno podotknout, že soudy mohly svěřit dítě do střídavé výchovy obou rodičů i dříve, před účinností tzv. velké novely ZOR č. 91/1998 Sb. Již před účinností této novely v některých případech soudy vykládaly ustanovení § 50 ZOR tak, že soud byl oprávněn svěřit nezletilé dítě i do střídavé výchovy rodičů. Toto ustanovení totiž stanoví, že soud rozhodne, komu dítě bude svěřeno do výchovy, nežijí-li rodiče spolu. Dikcí tohoto paragrafu není vyloučeno, aby v určitých případech bylo dítě svěřeno také do střídavé výchovy. O tom, že se toto ustanovení pro umožnění střídavé výchovy používalo v rozhodovací praxi soudů, svědčí například rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18.3.1997 sp.zn. NC41/95.¹⁹

3.1 Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

Jak bylo výše naznačeno, pojem střídavá výchova a společná výchova byl prvně použit až zákonem č. 91/1998 Sb. účinným od 1.8. 1998, kterým došlo k rozsáhlé novele do té doby platného zákona 94/1963 Sb. a to § 26 odst. 2 ZOR. Zjevně se tak stalo pod vlivem zkušeností a úprav v zahraničí.

Podle § 50, nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Ustanovení § 26 a 28 ZOR tu platí obdobně. Podle § 26 odst. 1, před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Pokud v této diplomové práci hovořím o svěřeni dítěte do střídavé výchovy rodičů, mám na mysli všechny případy rodičovského soužití ve smyslu výše citovaných ustanovení zákona. Jedná se tedy o svěřeni nezletilých dětí do střídavé výchovy, jejichž rodiče, kteří nejsou sezdáni či jsou manželé. V případě manželů se může jednat o úpravu poměrů do doby do rozvodu manželství a pro dobu po rozvodu manželství.

¹⁹ HOLUB, M., NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. 4.vyd. Praha: Linde, 2000. 717 s. 54

Podle § 26 odst. 2 ZOR, jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

Toto ustanovení lze vykládat tak, že dítě je po určitý časový úsek svěřeno do péče jednoho z rodičů a následně do péče druhého rodiče. Doba, po kterou je dítě v péči jednoho z rodičů nemusí být nutně stejná jako, když je dítě v péči druhého z rodičů, zákon tuto možnost nevyklučuje. Stanovení délky jednotlivých intervalů střídání je ponecháno na dohodě rodičů, eventuálně na rozhodnutí soudu, který přitom vychází z návrhu rodičů, psychologických posudků a objektivního posouzení situace.

Zákon předpokládá v § 26 ZOR, aby byly splněny současně tyto podmínky:

- 1) oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat
- 2) oba rodiče mají o výchovu zájem
- 3) svěření do střídavé výchovy je v zájmu dítěte
- 4) potřeby dítěte budou svěřením do střídavé výchovy lépe zajištěny.

ad 1) Výchovná způsobilost rodiče je předpokladem a podmínkou pro to, aby vůbec soud mohl rozhodnout, a je tedy předpokládáno, že rodič je schopen výchovu dítěte zajistit. Nezbytná je u rodičů normální, ne tedy disharmonická (psychopatická) struktura osobnosti s přinejmenším průměrnou a rozvodem nenarušenou schopností kooperace. Nestačí ochotu ke kooperaci jen proklamovat, ale je třeba ji dokazovat i v reálném životě.²⁰ Často se hovoří v této souvislosti o nutnosti rodičů projít tzv. „psychologickým rozvodem“.

ad 2) Další podmínka, jež vyžaduje zákon, je skutečnost, že rodiče, ale i dítě si tuto formu výchovy přeje. Střídavá výchova není vhodná pro každé dítě. Neurotické či příliš úzkostlivé dítě by asi těžko takovouto formu výchovy zvládlo. Podle § 31 odst. 3 ZOR, dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů, týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje. Je povinností soudu zjistit stanovisko dítěte; to odpovídá i článku 12 Úmluvy o právech dítěte. S ohledem na

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., NOVÁK T. Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově. *Bulletin advokacie*. 1999, č. 3, s. 30-34

postavení Úmluvy o právech dítěte v našem právním řádu je třeba konstatovat, že čl. 12 Úmluvy o právech dítěte rozhodně netrvá na tom, aby soudy dítě přímo vyslychaly v jednacích síních, ale jeho stanovisko je možno zjistit i prostřednictvím orgánu OSPOD (což ze zákona o rodině přímo nevyplývá). Článek 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte přímo stanoví, že názoru dítěte se musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Je otázka, v jakém věku by byla střídavá výchova neoptimálnější. Ve stati týkající se mediace a názoru psychologů, se zabývám podrobněji názory psychologů na tuto otázku. Zde bych chtěla pouze zdůraznit, že pro odbornou veřejnost z řad psychologů je střídavá výchova pro děti do tří let nepřijatelná z důvodu nezastupitelné role matky. Uvažovat s tímto typem výchovy by se mělo až koncem předškolního věku s plynulým přechodem do věku školního. Rovněž interval střídavé výchovy by měl být přizpůsoben věku dítěte, např. třídní až týdenní u dětí předškolního věku. U starších dětí je zapotřebí přihlížet k jejich názoru s tím, že názor dítěte staršího 12-ti let a výše by měl být již plně respektován. Pokud je dítě do 12-ti let slyšeno u soudu, nemělo by však být dotazováno, kterému z rodičů dává přednost, protože by to znamenalo přenášení odpovědnosti dospělých na dítě, s negativním dopadem na nezletilého v jeho budoucím životě. Spíše by se měla volit taková forma výslechu, aby se z něho dalo dovodit přání dítěte a to i s ohledem na interval střídavé výchovy. Děti také často využívají této situace k citovému vydírání rodiče.

ad 3) Třetí, ale nejdůležitější podmínkou je zájem dítěte. Zájmem dítěte je, aby nepřišlo rozvodem o jednoho z rodičů. Pokud rodiče nemají za sebou „psychologický rozvod“, nejsou schopni si jeden druhého vážit, uráží druhého, mluví o druhém negativně před dítětem, dochází k hádkám, výčitkám a dokonce se vše uskutečňuje i před dítětem, pak tyto rodiče nebudou nejvhodnější osoby pro formu střídavé výchovy. V řadě případů pak soudům nezbývá jiné východisko, než zadat ve věci znalecký posudek, aby se znalec vyjádřil, zda v konkrétním případě by byla střídavá výchova pro dítě vhodná a v jeho zájmu. Stává se, že soud někdy nesprávně zvolí osobu znalce s nedostatečnou specializací; jako znalec ustanoven klinický psycholog, v závažnějších případech by měl spolupracovat i s psychiatrem se specializací na pediatrii. Pokud je ustanoven znalec s nesprávnou specializací, může tím dojít k vadě řízení a může to mít vliv na kvalitu znaleckého posudku.

ad 4) I přes splnění všech těchto podmínek, musí soud zkoumat i tu skutečnost, zda touto úpravou budou lépe zajištěny potřeby dítěte.

V této souvislosti je třeba se zabývat i kritérii, uvedenými v § 26 odst. 4 ZOR, které je zapotřebí zkoumat zejména v případě svěřeni nezletilého do výchovy jednoho z rodičů, ale mají své opodstatnění i z hlediska střídavé výchovy. Nebývá totiž vzácností, že i v případě delšího časového úseku, kdy je svěřeno dítě do střídavé výchovy jednoho z rodičů, požaduje druhý z rodičů, který dítě právě nemá svěřeno, aby se mohl uskutečňovat jeho styk s nezletilým. Samozřejmě, že přednost by měla mít dohoda obou rodičů, ale v praxi se ukazuje, že takovýto styk je nutno upravit soudem s použitím § 27 odst.2 ZOR.

Kromě těchto základních podmínek, stanovených zákonem je zapotřebí mít na zřeteli další skutečnosti. Zejména jde o zachování školní docházky do jedné školy, ale zřejmě už ani to nebude pravidlem. Novela školského zákona č. 472/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů, již bere v úvahu formu střídavé výchovy, kterou umožňuje ZOR. Dosavadní § 49 doplňuje odstavec 4, který včetně poznámky pod čarou č. 22a zní tak, že pokud žák, který byl rozhodnutím soudu svěřen do střídavé výchovy rodičů, plní povinnou školní docházku střídavě ve dvou základních školách, vydává mu vysvědčení základní škola, v které zahájil vzdělávání dříve, pokud k tomu nebyla dohodou rodičů nebo rozhodnutím soudu určena druhá škola. Při hodnocení výsledků vzdělávání žáka za pololetí školního roku zohlední škola, která bude vydávat vysvědčení, hodnocení výsledku vzdělávání žáka druhou školou. Ředitelé škol, v nichž se žák vzdělává, si mezi sebou dohodnou pravidla spolupráce škol při vzdělávání žáka. Rozhoduje-li ředitel ve věcech uvedených v § 165 odst. 2 (např. přeřazení žáka do vyššího ročníku, odklad povinné docházky), vyžádá si před rozhodnutím vyjádření ředitele druhé školy. Tato ustanovení mně osobně nepřipadají být nejvhodnější volbou, neboť jsem názoru, že dítě tímto ztrácí možnost kontaktu se svými kamarády, může mít problémy s mimoškolními aktivitami, může se obtížněji včleňovat do školního kolektivu a i z mnoha jiných důvodů je to pro dítě velmi náročné. Domnívám se, že to, aby dítě navštěvovalo dvě školy střídavě, by mělo přicházet v úvahu naprosto výjimečně.

„Další skutečnosti, které mohou způsobovat problémy při svěřeni dětí do střídavé výchovy, jsou nároky materiálního charakteru. Ne všechny rodiny si

mohou dovolit mít potřebné zařízení dvakrát, neustálé stěhování celého dětského majetku je obtížně proveditelné. Navíc střídavá výchova vyžaduje uspokojivé řešení bytové situace nejlépe tak, aby dítě mělo u obou rodičů svůj pokoj či alespoň svůj vlastní prostor a to není v současné situaci trhu s nemovitostmi v České republice jednoduše realizovatelné.²¹ Nejoptimálnější by byla situace, kdyby dítě žilo trvale v jednom bytě nebo domě a rodiče by zde realizovali střídavou výchovu. Jsem si však vědoma toho, že by toto řešení bylo reálné pouze pro některé rodiny.

„Rodiče by v případě střídavé výchovy měli počítat i s dohodou na trvalém bydlišti dítěte.“²² Podle trvalého bydliště jsou vypláceny sociální dávky.

Rodiče by se také měli dohodnout, jakého dětského lékaře si zvolí. Zřejmě by bylo vhodné, aby to byl stejný lékař, který zná zdravotní stav již od narození dítěte. Důležité je i to, který z rodičů bude uplatňovat v rámci výpočtu daně z příjmu odpočitatelnou položku na dítě.²³

V základních podmínkách pro to, aby mohlo být soudem rozhodnuto o střídavé výchově, není uvedena výslovně podmínka souhlasu rodičů, nicméně převažující názory v odborné veřejnosti a i smyslem zákona, dle mého názoru je, aby se rodiče na této formě výchovy dohodli a mohla být pro dítě přínosem.

V této souvislosti bych se chtěla zmínit o návrhu poslance JUDr. Pavla Staňka, který navrhl na jaře 2011 novelu § 26 odst. 2 ZOR. Tento poslanec požadoval, aby střídavá výchova byla prvním hlediskem, které by soud zvažoval při rozhodování o úpravě poměrů rodičů k nezletilým dětem a navrhoval, aby z § 26 odst. 2 ZOR bylo vypuštěno slovo „může“.

Návrh zákona, kterým se mění ZOR č. 94/1963 Sb.

Poslanecký návrh zákona se skládal ze dvou základních částí. První spočívala v tom, že by otec mohl biologické otcovství zpochybnit až do 3 let věku dítěte. Druhá část měla značnou mírou přispět k tomu, aby soudy při rozvodu rodičů častěji svěrovaly dítě do střídavé výchovy. Právě tato druhá část vyvolala

²¹ DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. : *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2007. s. 76

²² HRUŠÁKOVÁ, M., NOVÁK T. Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově. 1999, č. 3, s. 30-34

²³ PRŮCHOVÁ, B., NOVÁK, T. Lze prosadit střídavou výchovu proti vůli jednoho z rodičů. *Právo a rodina*. roč. 5., 2003, č. 10, s. 9-11

značnou debatu při všech čteních ve sněmovně, i při schvalování v Senátu, který návrh Poslanecké sněmovně nakonec vrátil. Poslancům bylo doporučeno přijmout pouze část s prodlouženými lhůtami na popření otcovství a vypustit častější využívání institutu střídavé výchovy.

Ustanovení týkající se úpravy poměrů k nezletilým dětem se měly měnit takto: § 26 odst. 2 zněl: „Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, soud svěří dítě do střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte.“

Důvodová zpráva spočívala zejména ve zhodnocení platného právního stavu, hlavních principech návrhu zákona a důvodech jeho nezbytnosti. Veřejnost již dlouhodobě požadovala, aby dítěti bylo i po rozvodu rodičů zachováno právo na kontakt s oběma rodiči ve stejné míře. Střídavá a společná výchova mohou nejlépe zajistit dítěti péči, která by odpovídala situaci, kdy rodiče spolu žijí dále. Platné znění § 26 odst. 2 č. 94/1963 Sb., ZOR, ve znění pozdějších předpisů, ponechává soudu při rozhodování o svěření nezletilého do výchovy, na uvážení, zda svěří dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů či nikoli. Kriteřiem pro soudní rozhodování je přitom především sledování zájmů dítěte a zajištění jeho dalších potřeb. Platná právní úprava tak nepřispívá k častějšímu nařizování střídavé, popř. společné výchovy. V soudní praxi vede ke značně omezenému využívání institutu společné, popřípadě střídavé výchovy i v případech, kdy fakticky jsou splněny všechny předpoklady pro její nařízení. Nově se proto navrhuje, aby střídavou výchovu nařídil soud, vždy, když shledá, že rodiče mají zájem na tom, aby jim dítě bylo svěřeno do péče a výchovu dítěte jsou schopni zajistit. Nařízená střídavá výchova musí být však vždy v zájmu dítěte. Zájem dítěte bude nadále posuzován podle stávajícího ustanovení § 26 odst. 4. ZOR. Soud střídavou výchovu nenařídí, pokud shledá, že rodiče nejsou mezi sebou schopni dosáhnout určitého stupně konsenzu o směřování výchovy dítěte. V takovém případě by bylo nařízení střídavé výchovy jen těžko v zájmu dítěte. Hlavním smyslem navržené úpravy je následovat moderní trendy v oblasti výchovy dětí po rozvodu rodičů, a to při plném respektování zájmů dítěte a dodržení práv dítěte na rodičovskou výchovu. Zahraniční zkušenosti ukazují, že v tomto ohledu je velmi vhodné využívat v maximální možné míře instituty střídavé či společné výchovy, které jsou v České republice doposud využívány v relativně nízké míře. Výzkumy v zemích s dlouholetou tradicí střídavé výchovy

přítom prokazují, že děti ve střídavé výchově jsou mnohem lépe adaptované v běžném životě než děti v péči jednoho rodiče, a tato adaptace se prakticky neliší od dětí z úplných rodin. Děti vyrůstající bez otce jsou mnohonásobně více ohroženy poruchami chování, závislostmi nebo dokonce kriminálním jednáním. Proto by se střídavá péče měla stát primárním způsobem výchovy po rozvodu rodičů, ledaže by jeden z rodičů nebyl z nějakého objektivního důvodu způsobilý dítě vychovávat. K tomu, aby mohlo být zaručeno, že střídavá výchova bude ku prospěchu dítěte, se navrhuje, aby soud zhodnotil, zda rodiče jsou schopni dítě vychovávat a zda ho rodiče chtějí mít svěřené do výchovy. Pokud shledá, že tyto dvě podmínky jsou naplněny a že takový druh výchovy je v zájmu dítěte, střídavou výchovu nařídí. Podmínka lepšího zajištění potřeb dítěte, jak byla uvedena v dosavadním znění zákona o rodině, není znovu výslovně uváděna, protože je již zahrnuta v požadavku rozhodnutí soudu v souladu se zájmem dítěte. Návrh novely je v souladu s ústavním pořádkem a s mezinárodně-právními závazky České republiky.²⁴

V důvodové zprávě se dále uvádí, že návrh je v souladu s Úmluvou o právech dítěte a Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí. Tyto mezinárodní smlouvy vyžadují, aby byla zajištěna participace dítěte na rozhodování o všech věcech, které se ho týkají. Podle znění navrhované nové úpravy rozhodování soudu o svěřeni dítěte do střídavé nebo společné výchovy v § 26 ZOR, by však dítě nejen nemělo možnost se k dohodě rodičů vyjádřit, ale k jeho názoru by soud ani nesměl přihlídnout tam, kde se rodiče dohodli, pokud by jinak uznal, že společná nebo střídavá péče je v zájmu dítěte. Z toho důvodu by bylo třeba příslušné ustanovení návrhu zákona upravit.

Ani v jednom z hlasování však nebyla překonaná většina nutná pro přijetí jednoho či druhého návrhu a proto i rozsáhlé diskuse o této novele skončily.

Domnívám se, že velký podíl na tom, že tento zákon neprošel má i sdružení rodinně právních a opatrovnických soudců v České republice jako profesní organizace soudců a dalších odborníků zabývajících se rodinným právem, které bylo zaregistrováno dne 22.4. 2011 Ministerstvem vnitra. Členové tohoto sdružení

²⁴ Návrh poslance P.Staňka na změnu zákona o rodině. [online]. 2010, [cit. 30.11.2011]. dostupné z < <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=205&CT1=0> >

vystoupili právě v souvislosti s projednáním novely Zákona o rodině o střídavé výchově v Senátu.

V této souvislosti bych zmínila i vystoupení JUDr. Libuše Kantůrkové, soudkyně Okresního soudu v Kolíně v Senátu. Zdůraznila, že dosavadní úprava střídavé výchovy v zákoně je dostatečná, že jí nelze upřednostňovat před ostatními druhy výchovy. Novela stanoví víceméně povinnost prioritně svěřovat děti do střídavé výchovy za situace, kdy je třeba přistupovat ke každému případu individuálně.²⁵ Tato aktivita opatrovnických soudců byla významným přínosem proto, že při závěrečném hlasování o návrhu nebyl návrh schválen. Jelikož šlo o názory soudců, kteří se s touto problematikou denně setkávají a jde o soudce, kteří dlouhá léta pracují v opatrovnických senátech a spolupracují při svém rozhodování s psychology, přikláním se k jejich stanovisku i já.

3.2 Práva a ochrana dítěte v dokumentech

Ochranu dítěte zabezpečují zákon o rodině, Ústava a LZPS, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění, Úmluva o právech dítěte, Evropská úmluva o výkonu práv dětí a také řada mnohostranných mezinárodních smluv.

„Právní úprava obsažená v předpisech o sociálním zabezpečení a zákoně o rodině již neodpovídala potřebě chránit děti v různých životních situacích a též Listině základních práv a svobod, Úmluvě o právech dítěte a dalším mezinárodním dokumentům, kterými se Česká republika zavázala chránit děti. To byl důvod oddělit úpravu poměrů dětí a ochrany dětí v předpisech soukromoprávní úpravy a upravit je v novém předpisu veřejnoprávní povahy tak, aby reagovaly na ústavně zaručenou zvláštní ochranu dětí, obsaženou v Listině základních práv a svobod, mezinárodní smlouvy, nové společenské jevy, zejména na ohrožení dětí vnějšími škodlivými vlivy a zapojení nestátních subjektů, občanských a humanitárních sdružení a jednotlivců do výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Sociálně-právní ochrana dětí má v systému veřejného práva významné postavení a v České republice dlouholetou tradici. Výkon sociálně-právní ochrany dětí není zdaleka jednoduchý, neboť sociálně-právní ochrana je ovládána ústavními principy, mezinárodními dokumenty a je zakotvena v řadě

²⁵ KANTŮRKOVÁ, L. Otazníky nad střídavou péčí. *Rodinné listy*. 2011, roč. 0., č. 0. s. 25-26

právních předpisů. Její výkon není jednoduchý také proto, že se velmi citelně dotýká života dětí, jejich rodin, problémy v rodinách bývají někdy dlouho skryté a nedaří se je snadno a včas řešit.²⁶ Děti se do náročných životních situací nedostávají často svým zapříčiněním, ale v důsledku nezodpovědnosti rodičů.

Dalšími významnými mezinárodními dokumenty v této oblasti je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Úmluva o ochraně lidských práv a svobod, Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy, Evropská úmluva o osvojení, Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Úmluva o styku s dětmi, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem (Haag 1958), Úmluva o vymáhání výživného v cizině (New York, 1956) a Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

V dalším textu se krátce zmíním o zákonu o sociálně právní ochraně dětí a Úmluvě o právech dítěte, která je pro tuto problematiku stěžejní.

3.2.1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí podle § 1 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. V zákoně je též uvedeno, kdo je orgánem sociálně-právní ochrany dětí, jaká jsou opatření sociálně-právní ochrany (preventivní, poradenská činnost a výchovná opatření), zařízení sociálně-právní ochrany a jiné. Ochranu práv a zájmů dítěte ve vztahu k cizině zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně, jako jeden z orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Tento úřad plní řadu úkolů a to nejen na základě zákona, ale i prostřednictvím mezinárodních smluv. V zákoně je uvedena také sociálně-právní ochrana ve zvláštních případech. I když se poskytuje sociálně-právní ochrana všem dětem bez rozdílu, jsou zde i určité případy, kde je její rozsah užší a to zejména ve vztahu k dětem, které nemají na území České

²⁶ NOVOTNÁ, V., FEJT, V. *Sociálně právní ochrana dětí*. 1.vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. str. 11-13

republiky trvalý pobyt, ocitlo-li se takové dítě bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život či vývoj vážně ohrožen.

3.2.2 Úmluva o právech dítěte

Preambule Úmluvy o právech dítěte shrnuje základní myšlenky, které jsou uváděny v celé Úmluvě. Státy mají mít na paměti, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm. Obsahuje jak práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní. Úmluva upravila mimo jiné práva dítěte, která byla teorií charakterizována jako tzv. participační práva.

Uvedu zde jen několik základních myšlenek obsažených v Úmluvě. V Úmluvě je stanoveno, že zájem dítěte je předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy, které jsou smluvní stranou se zavazují takovýto druh ochrany zajistit a učiní všechny potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k uvádění práv uznaných touto úmluvou, zavazují se též respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů. Dítě nesmí být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, pouze kdyby příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určily, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte (zejména v případech zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči či žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte). Uznává se právo dítěte odděleného od jednoho rodiče či obou, udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči. Činí se opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení nazpět. Dítěti, které je schopno formulovat své názory, je zabezpečeno právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají. Poskytuje se mu možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se ho dotýká a to buď přímo, či prostřednictvím svého zástupce nebo příslušného orgánu. Je vynaloženo veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte.

3.2.3 Názor Evropského soudu pro lidská práva

„Právo rodiče na styk s jejich dětmi patří k základním lidským právům. Právo rodičů na styk s dětmi pojímá jako jedno ze základních lidských práv i Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, jejíž smluvní stranou je i Česká republika. Úmluva není jediným mezinárodně právním instrumentem garantujícím právo na styk rodičů s dětmi. Vedle ní můžeme uvést již zmíněnou Úmluvu o právech dítěte a Haagskou úmluvu proti únosům dětí.“²⁷

V rámci ochrany nezletilého dítěte bych se chtěla stručně zmínit o rozhodnutích ESLP, i když se výslovně netýkají střídavé výchovy, ale zdůrazňují právo dítěte na druhého rodiče. ESLP se zabýval již několika věcmi týkající se úpravy styku s dítětem, svěřeni dítěte do péče matky a dalších porušení práv Úmluvy. Jako příklad bych uvedla několik rozhodnutí ESLP. Prvním je případ Bergmann proti České republice, podle něhož mimo jiné soud připomíná, že nedostatek spolupráce mezi rozvedenými rodiči nezbavuje příslušné orgány povinnosti přijmout veškerá opatření, která by mohla umožnit zachování rodinných vazeb. Zde se jednalo zejména o porušení práva na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 o Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod), kdy otec – stěžovatel byl zcela izolován od styku s dítětem. Hlavním problémem zde byl nepřátelský postoj rodičů při realizaci styku, kdy matka neumožňovala kontakt dítěte s otcem a soudy mu v tomto případě neposkytly ochranu. Dalším případem, který řešil ESLP byl rozsudek ve věci Andělová proti České republice, kde manžel stěžovatelky opustil společnou domácnost a vzal s sebou i svou dceru. Soudem byl tedy upraven styk stěžovatelky s dcerou předběžným opatřením. Stěžovatelka tvrdila, že se nemůže podílet na výchově své dcery, neboť soud zamítá její návrhy na výkon předběžného opatření a toleruje neplnění předběžného opatření ze strany otce. Rozsudek ve věci Macready proti České republice, kde stěžovatel byl americkým občanem, který podal návrh na rozvod k americkému soudu. Americký soud rozhodl o společné výchově nezletilého a současně zakázal opustit matce dítěte místo bydliště. Matka však bez jeho svolení nezletilého odvezla do České republiky. ESLP došel k závěru, že bylo opět porušeno právo na respektování rodinného života stěžovatele. Jinými případy jsou rozhodnutí ESLP ve věcech Petr Kotan proti České republice a Lubomír Choc proti České republice. Oba

²⁷ ČAPEK, J. Rodina před soudem. *Soudce*. 2008, roč. X., č. 6, s. 17-34

stěžovatelé jsou členy organizace „Spravedlnost dětem“ sdružující rozvedené otce, kteří bojují za svá otcovská práva na styk se svými dětmi a poukazují na systémovou diskriminaci otců při rozhodování soudů v opatrovnických věcech. Oba tvrdili, že matky nerespektovaly jejich právo na styk s dítětem. Tvrdili, že soudy nejsou nestranné a diskriminují tím z důvodů pohlaví jejich rodinný život. Obě stížnosti byly prohlášeny za nepřijatelné.²⁸

Všechny tyto případy řeší problémy týkající se nepřiměřené délky opatrovnických řízení, řízení o úpravě styku a porušením práv Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod a to zejména v čl. 8., o porušení práva na respektování soukromého a rodinného života či práva na spravedlivý proces v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Závěrem lze říci, že podle ESLP soudy nevyvíjejí dostatečné úsilí k tomu, aby zajistily výkon práva stěžovatelů na styk s jejich dítětem a okolnost, že styk s dítětem nelze uskutečňovat kvůli negativnímu postoji matky, nezbavuje státní orgány povinnosti učinit vše proto, aby byl umožněn kontakt rodiče s dítětem.

3.3 Rozhodnutí ústavního soudu související s problematikou

střídavé výchovy

Nelze přehlédnout, že věci upravené zákonem o rodině až na výjimky nepodléhají věcnému přezkumu v dovolacím řízení, což oslabuje možnost vytvoření konstantní judikatury. U krajských soudů mimo Krajského v Českých Budějovicích, Ústí nad Labem a Ostravě nejsou zatím zřízeny specializované opatrovnické senáty, přestože zřizování těchto senátů je již doporučeno Ministerstvem spravedlnosti. Uvažuje se o tom, že by i možnost dovolání byla rozšířena do všech agend soudů tedy i do oblasti rodinného práva.

Ke sjednocování judikatury přispívají v současné době nálezy Ústavního soudu. Ústavní soud zasahuje však do těchto věcí týkajících se rodičovské zodpovědnosti minimálně. Jeho pravomoc zasahovat do rozhodování obecných soudů, je dána tehdy, jestliže jejich interpretace právních předpisů je natolik extrémní, že vybočila z mezí hlavy páté Listiny základních práv a svobod a zasáhla do některého ústavně zaručeného základního práva. Právo totiž není dokonalé a není možné stanovit návod, jak věci rozhodovat. Ústavní soud nemá

²⁸Rozhodnutí ESLP. Dostupné z < <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx>>

možnost se zabývat problematikou střídavé výchovy detailně, to je věcí obecných soudů, které mají řadu možností (nástrojů), jak dospět k správnému rozhodnutí. Je třeba nejen znát teorii, nálezy Ústavního soudu, ale je nutno rozhodovat z hlediska každého konkrétního případu na základě podrobného dokazování různými důkazními prostředky, např. výslechy dětí, znaleckými posudky a zejména na základě zdravého rozumu.

První případ střídavé výchovy se projednával u Ústavního soudu v lednu 2000. Od té doby bylo podáno ústavnímu soudu celkem 126 ústavních stížností, z toho 8 vyústilo do náleзовých rozhodnutí, zbytek byl odmítnut jako neopodstatněné. Za nejvýznamnější je zapotřebí považovat dva nálezy ústavního soudu a to I.ÚS 48/04 ze dne 27.1.2005 a III.ÚS 1206/09 ze dne 23.2.2010. Dalšími nálezy jsou: II.ÚS 554/04 ze dne 11.5. 2005, I.ÚS 238/05 ze dne 17.1. 2006, I.ÚS 420/05 ze dne 11.10.2007, I.ÚS 266/10 ze dne 18.8.2010, I.ÚS 2661/10 ze dne 23.11.2010 a I.ÚS 3725/10 ze dne 23.8. 2011. Z tohoto důvodu si dovoluji uvést pro danou problematiku pouze důležité okolnosti a závěry uvedené ve výše zmíněných dvou nálezech a neuvádím přesná doslovná znění nálezů.

Nález Ústavního soudu I. ÚS 48/04 ze dne 27.1.2005

Ve věci úpravy výkonu rodičovské zodpovědnosti a úpravy styku svěřily obecné soudy nezletilou do výchovy matky. Podle názoru psychologičky v řízení před soudem prvního stupně, by byla pro dítě ideální střídavá péče rodičů. Základní podmínkou střídavé výchovy je z psychologického hlediska kooperace rodičů, ti však v době znaleckého vyšetření dítěte spolu nekooperovali. Okresní soud však dospěl k závěru, že jedinou překážkou toho, aby se rodiče podíleli na výchově dcery střídavou péčí je komunikační bariéra mezi nimi a také to, že spolu nekooperují z „úhlu rodičovských pozic“. Okresní soud konstatoval, že podle výkladu § 26 odst. 2 ZOR v případech, kdy jsou vztahy mezi rodiči nezletilé vyhoceny tak, že tito spolu nekomunikují a nespolupracují, nelze mít za to, že je splněna jedna z podmínek pro svěření dítěte do střídavé péče a sice podmínka „zájmu a lepšího zajištění jeho potřeb“. Z psychologického hlediska by byla ideální střídavá výchova, i když v souzené věci shora uvedená základní podmínka střídavé péče není naplněna. Proto soud svěřil dítě do výchovy matce a upravil styk s otcem. Krajský soud potvrdil výrok o svěření dítěte do výchovy matky. S ohledem na nástup nezletilé do školy krajský soud změnil výrok ohledně styku otce s nezletilou a omezil ho pouze na jedno odpoledne v týdnu, s odůvodněním,

že je třeba dbát na vytvoření správného návyku dítěte připravovat se na vyučování a to ve stejném prostředí a za stejných podmínek. Stěžovatel v ústavní stížnosti tvrdí, že došlo k porušení jeho základních práv, považuje svěřeni nezletilé do výchovy matky na zbavení svého práva na její výchovu. Pokud matka není ochotna spolupracovat a bez vážného důvodu nesouhlasí se střídavou výchovou, považuje stěžovatel svěřeni do výchovy pouze matky za vážné porušení práv dítěte i vlastních ústavně zaručených práv otce. Ústavní soud zamítl ústavní stížnost směřující proti výroku o svěřeni do výchovy matce a rozsudek krajského soudu, jímž byl rozsudek okresního soudu změněn ohledně úpravy styku, zrušil. Ústavní soud uvedl, že svěřeni dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti. To předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli zúčastněných. Podle názoru ústavního soudu není podstatná otázka, proč rodiče nejsou ochotni spolu spolupracovat a komunikovat, nýbrž to, že jim v daném případě chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilé dcery spolu kooperovat. Za tohoto stavu nelze obecným soudům, pokud svěřily dítě do výchovy matce, ani z hlediska ústavněprávního, nic vytknout. Ústavní soud z celého kontextu věci usuzuje, přihlížejíc k zájmu nezletilého dítěte, že ústavní stížnost, byť to stěžovatel výslovně nezmiňuje, dopadá i na výrok krajského soudu v tom rozsahu, v němž byl rozsudek okresního soudu změněn tak, že krajský soud určil právo otce stýkat se s nezletilou v každém lichém kalendářním týdnu jedno odpoledne. Tím byl výrazně zúžen styk otce s dítětem. Ústavní soud už dříve vyslovil, že školní docházka nemůže být sama o sobě důvodem pro výrazné omezení styku otce s nezletilým dítětem, které je v péči matky. Naopak nástup dítěte do školy vyžaduje, aby se i na jeho výchově výrazněji podílel i vzdělaný otec, prvek mužský, který je schopen napomáhat dítěti vhodnou formou i se školní prací.

Nález Ústavního soudu III. ÚS 1206/09 ze dne 23.2.2010

Jde o jeden z nejvýznamnějších nálezů Ústavního soudu. Matka navrhla vydání předběžného opatření, na základě kterého žádala, aby jí byla nezletilá svěřena pro dobu po rozvodu do výchovy a opustila společnou domácnost. V rámci nařízeného jednání před soudem prvního stupně, otec navrhl střídavou výchovu, zatímco matka žádala svěřit nezletilou do její výlučné výchovy a upravit styk otce s nezletilou. Otec v souladu s tvrzením matky uvedeným v návrhu na vydání předběžného opatření uvedl, že příčinnou současné krize je vlastnictví

dvou domů, kdy každý z manželů vlastní jeden dům a nejsou schopni se dohodnout, ve kterém z nich budou společně bydlet. Matka nepřijala ani návrh otce, že oba domy prodají a postaví si jiný. Soud nechal vypracovat znalecký posudek z oboru psychologie, z něhož vyplynulo, že oba rodiče mají kvalitní a pozitivní vztah k dítěti. Otec i matka vyrostli v obdobném výchovném prostředí, intelektové schopnosti obou rodičů dávaly oběma dobré předpoklady pro výchovu dítěte, doslova mluví pro střídavou péči o nezletilou. Střídavá péče se podle znaleckého posudku jeví jako optimální od doby, kdy nezletilá začne navštěvovat mateřskou školu. V průběhu řízení matka bez vědomí a přítomnosti otce odvedla nezletilou na psychologické vyšetření a výsledkem tohoto vyšetření byla zpráva, která doporučila časté, ale pouze krátkodobé styky dítěte s otcem bez nočního pobytu do úpravy situace a stabilizace dítěte. Nálezací soud rozhodl, že nezletilá se svěří do výchovy matky. Otcí určil povinnost přispívat na výživu nezletilé a upravil rozsah styku otce s nezletilou. V podrobném odůvodnění podtrhl nutnost širokého styku nezletilé s otcem a konstatoval, že vztahy mezi rodiči jsou vyhrocené a v rámci úpravy výchovy, výživy či rodičovského styku nejsou schopni se dohodnout. Oba rodiče podali proti rozsudku odvolání. Odvolací soud rozsudek ve výrocích, jimiž bylo dítě svěřeno do výchovy matky a upraven styk otce, potvrdil. Ústavní soud dospěl k závěru, že v řízení bylo prokázáno, že je v zájmu dítěte a jeví se pro něj jako optimální, aby bylo svěřeno do střídavé péče. Překážku tvořil jen nízký věk dítěte, která ale měla odpadnout v době, kdy dítě začalo navštěvovat mateřskou školu. Překážka nízkého věku však již pominula v době řízení před odvolacím soudem a zbývala překážka pouze nesouhlasu matky. Ústavní soud zdůraznil, že svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být výrazem ústupku vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje boj o dítě, případně nízké pohnutky jednoho rodiče k trýznění druhého rodiče skrz vlastní dítě. Soud nesmí na tento způsob výchovy rezignovat už tehdy, kdy jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy nesouhlasí. Je-li pak takový nesouhlas čistě obstrukční, postrádá-li ve vztahu k výchově dítěte relevanci, nemůže o něj soud opřít své rozhodnutí. Soudy se měly zabývat tím, proč matka není ochotna komunikovat a spolupracovat. Ústavní soud zdůraznil, že soudy mohou a mají využívat prostředků poskytnutých jim zákonem o rodině například ustanovení § 43 odst. 1 písm. a) a § 44, kterými mohou postihovat toho z rodičů, který maří veřejný zájem na řádné výchově a rozvoji osobnosti dítěte. Soud zde poukázal také na Úmluvu o právech dítěte na čl. 3 odst. 1 s tím, že pokud jde o naplnění

této Úmluvy, zůstalo citované ustanovení mimo náležitou pozornost soudů. Nesouhlas matky se střídavou péčí může být relevantní pouze tehdy, je-li vybudován na důvodech, jež jsou způsobilé intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte. Soud nemusí takové dokazování provádět, je-li nesouhlas rodiče založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu. V tomto judikátu ústavní soud vyjádřil, že současný systém dovolacího řízení nezná jiný prostředek korekce soudního rozhodnutí než ústavní stížnost, což je nepochybně stav nežádoucí a neodpovídající principům výkonu spravedlnosti v právním státě.

Shrnutí závěrů Ústavního soudu

Z nálezů ústavního soudu vyplývá, že obecné soudy musí pečlivě hodnotit vztah jednotlivých rodičů k dítěti. Projevem kladného vztahu k výchově dítěte může být i ústupek případné vzájemné rivalitě rodičů tak, aby bylo možno naplnit principy střídavé péče a dítě nemohlo být poškozeno ve svých právech vzájemnou netolerancí rodičů. Proto by se obecné soudy neměly soustředit na hledání příčiny rivalitě rodičů, ale při rozhodování o svěřeni dítěte do střídavé výchovy by měly zejména přihlídnout k takovým kompromisům mezi rodiči, které ve výsledku naplní účel střídavé výchovy, kterým je zejména zajištění správné výchovy dítěte oběma rodiči. Zároveň by však obecné soudy ve svém rozhodování měly obezřetně posuzovat záměrné, účelové a jednostranné vyhrocování nepříznivého stavu mezi rodiči, zejména u toho z rodičů, který již dříve měl svěřeno dítě do své péče a svým jednáním se pokouší přimět soud k tomu, aby další výchova dítěte mu byla opět ponechána. Zde ústavní soud jasně deklaroval, že obecné soudy musí využít všech zákonných prostředků k tomu, aby pokud možno dítě mělo péči zajištěnou oběma svými rodiči, v určitých případech i za použití § 43 odst. 1 písm. a) a § 44 ZOR. Rovněž Ústavní soud považuje za důležitou skutečnost, že ten z rodičů, který měl dítě svěřené do své výlučné výchovy, musí zároveň prokázat schopnost a vůli ke komunikaci a kooperaci s druhým rodičem a musí uznávat funkci a důležitou roli druhého rodiče pro správný vývoj a výchovu dítěte – to samozřejmě platí pouze v případech, kdy ze strany dítěte nespovídá skutečnosti pro opak. Ústavní soud považuje za velmi důležité, aby bylo vždy dodrženo ustanovení čl.12 Úmluvy o právech dítěte a čl.3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí a v každém řízení, ve kterém se rozhoduje o jeho záležitostech, bylo dítě vyslechnuto.

Ústavní nálezy jsou sice závazné pro daný konkrétní případ, nicméně z nich lze učinit i určité zobecňující závěry, ze kterých mohou soudy při řešení podobné problematiky vycházet. Znalost ústavních nálezů je mj. pro soudce potřebná už jen z toho důvodu, že zejména nález Ústavního soudu č. 1206/09 ze dne 23.2.2010 je často zejména otci zmiňován jako argument pro to, že střídavou výchovu lze nařídit ve všech případech.

3.4 Střídavá výchova z pohledu psychologů a mediace

3.4.1 Psychologické hledisko

Jak nejlépe uspořádat poměry mezi rodiči a nezletilými dětmi po rozvodu manželství z hlediska zájmu dítěte se již zabývala a zabývá řada odborníků z řad právníků, psychologů a sociologů. Na toto téma bylo napsáno i poměrně dost knih, řada článků v odborných časopisech. Chtěla bych uvést některé názory a doporučení těchto odborníků.

Z našich odborníků bych zmínila osobu PhDr. Josefa Pavláta (Psychiatrická klinika I. Lékařské fakulty UK Praha), který svými příspěvky s touto tematikou přispívá i do časopisu *Soudce*. V článku „Možnosti intervence v případě konfliktní rozvodové a porozvodové situace“ zdůrazňuje význam mediace v rozvodové a porozvodové situaci. Poukazuje na to, že mediační programy selhávají v případech vyhrocených konfliktů, kde zúčastnění rodiče velmi často trpí poruchami osobnosti. Podle některých referencí nejsou v těchto případech efektivní ani speciálně vyvinuté terapeutické programy. Případů, kdy ani mediační ani terapeutické programy nevedou k zvládnutí konfliktů tak, aby bylo možné dospět k dohodě a k formulaci soudního rozhodnutí, které by bylo dodržováno, je mezi konfliktními rodiči asi 10-20%. Jak k takovým případům přistupovat je předmětem diskuse a sporů. Někteří autoři zastávají názor, že soudní rozhodnutí je třeba prosadit i za cenu drastických postupů. Nicméně podle všech referencí k takovým postupům se soudy uchylují jen výjimečně.²⁹ V článku „Otcové, děti a rodina“ podobně jako dále uváděný Warshak zdůrazňuje důležitost otcovské péče, poukazuje na standardní rozhodování soudu v minulosti, kdy děti byly svěřovány výhradně matce, a otci byl určován styk. Připomíná, že pod vlivem rostoucího vědomí důležitosti péče obou rodičů byl ve spojených státech v 80. letech zaveden

²⁹ JANÁČKOVÁ, L., PAVLÁT, J. Možnosti intervence v případě konfliktní rozvodové a porozvodové situace. *Soudce*. 2006, roč. VIII. č. 7-8 /2006, s. 73-76

institut střídavé péče „Joint physical custody“ a některé studie sledující prosperitu dětí žijících v tomto uspořádání jsou velmi optimistické. Je ovšem třeba poukázat na skutečnosti, že střídavé péče jsou schopni jen dobře kooperující (eventuelně) kvalitní rodiče.³⁰ Opět i tento autor klade tedy důraz na podmínku kooperace mezi rodiči a kladně hodnotí jako velmi prospěšnou mediaci. V článku „Problémy studií argumentujících pro střídavou péči“ mimo jiné dochází k závěru, že i přes rostoucí znalosti, které máme o důležitosti otcovské péče a lásky a podobě vztahu mezi otcem a dítětem, stále platí, že je obtížné či nemožné, aby dítě nerušeně profitovalo z péče obou rodičů v situaci malé spolupráce nebo konfliktu mezi nimi a to bez ohledu na to, v jakém porozvodovém uspořádání dítě žije. Pro prosperitu dítěte je rozhodující, zda jsou oba rodiče schopni dosáhnout dobré porozvodové adaptace, definovat se nejen jako rozvedení manželé, ale jako rodiče, kteří v péči o dítě a na jeho výchově spolupracují.³¹

Velmi mě zaujal článek PhDr. Mgr. Jeronýma Klimeše PhD, psychologa a soudního znalce, ohledně střídavé výchovy a styku s dítětem po rozchodu. Zde nabízí rodičům řadu doporučení, jak tuto pro ně a pro dítě složitou situaci po rozchodu rodičů zvládnout. Stejně jako předchozí autoři dochází i zde autor uveřejněného článku k závěru, že rozchod či rozvod představuje rozpad mezilidských vztahů. „Jak destruktivní rozpad v konkrétním případě bude, se nedá předem odhadnout. Čím více jsou partneři nezralí, tím méně jsou schopni vytvořit funkční vztah a tím méně jsou schopni se kultivovaně rozejít.“ Pokud je partnerství ohroženo, vzniká série obranných reakcí. Každý z těchto partnerů používá své obranné prostředky, jakými jsou domluva, výtky apod. Také i okolí se nejdříve pokouší dát partnery dohromady, ale pokud se vyčerpají všechny možnosti partnerství zachránit, mění se taktika. Tento proces trvá asi 3 měsíce a je dán samotnými zákony přírody. Psychologická práce s partnery spočívá v tom, že se tyto mechanismy v člověku vypnou. Při terapii vede partnery k tomu, aby manželskou krizi přirovnávaly k těžké nemoci v rodině či ovdovění, osiřeni, kde se vypínají mechanismy „nenávisti a vzteku“. Rozchodem se nikdy nevyřeší partnerské problémy, ale jde to, aby došlo k lhostejnosti či zapomenutí, odpuštění mezi partnery. Autor doporučuje, aby partneři při manželské krizi počkali jeden

³⁰ PAVLÁT, J. Otcovství, děti a rodina. *Soudce*. 2008, roč. X., č. 3, s. 21-26

³¹ PAVLÁT, J. Problémy studií argumentujících pro střídavou péči. *Soudce*. 2011, roč. XIII, č. 2, s. 30-33

rok a dali vztahu šanci a teprve pak se rozešli. Pokud se partnerům podaří najít uspokojivou náhradu, je to otázka pěti let, než se plně zotaví z rozchodu. Deprese, která vzniká jako reakce na těžkou ztrátu, se počítá do půl roku po spouštěcí události (rozchodu) a během této doby není tedy obránce vztahu schopen s bývalým partnerem spolupracovat na střídavé výchově. To ovšem neznamená, že by měl bránit styku s dítětem. Období půl roku po rozchodu by se neměl druhý partner nutit do střídavé výchovy. Z hlediska úřadů a soudů je dle názoru autora rozumné počkat si až sami partneři svou dohodou sami před soudem demonstrují, že jsou již na střídavou výchovu připraveni. Podobnými fázemi jako rodiče procházejí i děti. Jednou ze známek, že dítě zdárně překonává rozchod rodičů je vyhasnutí nesmiřitelné nenávisti vůči novému partnerovi navrhovatele rozchodu, kterou někdy vidíme na začátku rozpadu rodiny. Nový partner bývá totiž pro dítě symbolem, proč od nich daný rodič odešel. Přijetí nového partnera znamená v dětské řeči odpuštění. Autor tvrdí, že pokud si dítě výslovně nepřeje stýkat se s novým partnerem rodiče, mají je úřady a soudy třeba výslovným zákazem chránit, aby je některý z rodičů do takového styku nenutil. Děti pubertální a starší 12 let mají právo veta nejen vůči střídavé výchově, ale i vůči styku s novým partnerem. U dětí mladších se má přihlížet k jejich názoru, s tím, že hlavním kritériem je obecně intenzita odporu ať vůči novému partnerovi nebo vůči střídavé výchově bez ohledu, zda jejich odpor má racionální základ. Výjimečně se objevují opačné případy, kdy rodiče o střídavou výchovu nestojí, ale prosadí si ji u soudu samy děti. Hlavním problémem je, že vykonavatelem této výchovy nebudou děti, ale rodiče. Přání střídavé výchovy u dětí je akceptovatelné jen pokud jej sdílí i rodiče, protože oni jsou faktickými realizátory střídavé výchovy. Každý z rodičů má „právo veta.“ Autor hovoří i o variantách střídavé výchovy, kdy se nestěhují děti, ale rodiče, a tu považuje za vhodnější. Děti zůstávají v jedné domácnosti týden, eventuálně déle (jak se rodiče dohodnou), pečuje o ně matka a pak zase otec. Ovšem tato péče v praxi znamená mít 3 byty. Dále zdůrazňuje nutnost předávání dítěte s překryvem a poukazuje na to, že tento požadavek mají pro střídavou výchovu i v Norsku. V podstatě to znamená, že než si rodiče předají dítě, je zapotřebí, aby určitou dobu půl až dvě hodiny spolu probrali záležitosti, týkající se dítěte a pak teprve dítě odešlo s tím rodičem, který ho bude mít následně ve střídavé výchově. Obecně vzato vhodnost střídavé výchovy pro děti roste s věkem. Střídavá výchova není vhodná pro děti v předškolním věku. Nejnižší věk, kdy můžeme o střídavé výchově uvažovat, je věk, kdy je dítě

schopné jít do školky tj. minimálně 3 roky. Do té doby je možné doporučit jen široký styk s druhým rodičem, ale do tohoto věku by dítě mělo vždy usínat se stejným rodičem, pokud možno ve stejném prostředí. V předškolním věku neschvalujeme střídavou výchovu, pokud je jasné, že jí v té podobě nebudeme schopni protáhnout do školního věku např. kvůli tomu, že by se pak musel střídat školní kolektiv dítěte. Vhodný u předškolních dětí a dětí v mladším školním věku je týdenní cyklus a je doporučeno společné setkání celé rodiny uprostřed týdenního cyklu. Za střídavou výchovu by se neměly považovat delší cykly než 3 týdny tj. měsíc, půl roku a rok, protože ztrácejí charakter střídavé výchovy. Je to střídavé svěřování dítěte do péče vždy jednoho rodiče, kde je třeba řešit poruchy přizpůsobení při přechodech. Střídavá výchova nesmí znamenat střídání školního kolektivu. Tomu však protiče nový školský zákon, který umožňuje při střídavé výchově dvě školy. Ze stejného důvodu se nesmí u mezinárodních rozvodů nastavovat cyklus půl roku v ČR a půl roku v cizině. Střídavá výchova či přesněji řečeno rozšířený styk by měl probíhat: celá školní docházka v jedné zemi, letní, zimní prázdniny v druhé. Deset procent lidí není schopno rodinného života – jde o psychopaty, narušené jedince a zde je možnost střídavé výchovy naprosto vyloučená.³² Obdobně jako předchozí autoři považuje za potřebnou při této formě střídavé výchovy mediaci, terapii a neprosazovat střídavou výchovu proti vůli jednoho z rodičů.

Podobný náhled, i když s určitými odchylkami má na střídavou výchovu prof. Šulová. Ta rovněž považuje střídavou výchovu za nepřijatelnou do doby 3 let, neboť matka je v této době pro dítě naprosto nezastupitelnou osobou. Teprve od tří let, kdy dítě potřebuje, aby bylo ve stálém kontaktu s oběma rodiči, je možné vůbec o střídavé výchově uvažovat. Dítě potřebuje v tomto věku mít stabilní rodinné prostředí, osvojit si rodinné rituály a z tohoto hlediska by měli soudci apelovat na rodiče, aby se zejména v tomto věku dítěte nerozváděli a umožnili dítěti, aby alespoň společně s oběma rodiči absolvovalo první třídu. Prof. Šulová uvádí, že i když toto období vybízí ke střídavé výchově, dítě ještě nechodí do školy, mohla by mít pro jeho další život negativní dopad. Pokud totiž by se realizovala střídavá výchova dítěte v této době, dítě by si nevytvořilo představu

³² KLIMEŠ, J. *Střídavá výchova a styk s dítětem po rozchodu*. [online]. 2009 [cit. 1.2.2012]. dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf>

jak má vypadat stabilní rodinné prostředí, což by se mohlo negativně projevit v jeho budoucím životě. Dle názoru prof. Šulové je možno uvažovat o výsledku nezletilých dětí u soudu až od 9 či 10 let. Pro dítě je nepřiměřenou zátěží dostat se do pozice, kdy má rozhodovat mezi rodiči. Kromě toho děti se také brzy naučí využívat neshod mezi rodiči pro svoje výhody. Řada rodičů také nemá reálnou představu, co střídavá výchova bude v praxi znamenat. Považuje za potřebné, aby s rodiči v tomto směru bylo hovořeno, což je úloha nejen psychologů, ale i soudců, advokátů a sociálních pracovníků, kteří by měli rodiče se všemi pozitivy a negativy střídavé výchovy seznámit. Zdůrazňuje, že v cizině např. v USA má střídavá výchova své opodstatnění, neboť jde o rozlehlou zemi, rodiče od sebe bydlí ve velké vzdálenosti a střídavá výchova jim pomáhá, aby alespoň v určitém pravidelném období mohli uplatňovat svůj výchovný vliv. Proto se zde také uplatňuje střídavá výchova nejčastěji v cyklu několika měsíců až půl roku.³³

„Čím dále častěji se také soudci setkávají v psychologických posudcích s termínem „syndrom zavrženého rodiče“. Jde o jev, který se vyskytuje v období rozchodu rodičů. Znamená, že dítě, které v době, kdy mezi rodiči nebyly problémy mělo k oběma rodičům normální vztah, je nyní v období jejich rozchodu popouzené a manipulované jedním rodičem, který je má po rozvodu ve výchově (programující rodič) proti druhému rodiči, který se snaží o kontakty s dítětem (zavržený rodič) vštěpováním, že vše, co s ním souvisí je špatné škodlivé a nebezpečné“.³⁴

Ze zahraničních autorů se domnívám, že je zapotřebí zmínit Richarda A. Warshaka PhD., autora známé knihy „Revoluce v porozvodové péči o děti“. Knihu přeložil náš odborník v této oblasti, soudní znalec, PhDr. Eduard Bakalář CSc. Snahou autora je poukázat na utrpení a problémy, kterými prochází děti, ale i rodiče po rozvodu a doporučuje řešení, jak těmto problémům čelit. Po tzv. kultu mateřství si postupně začíná společnost uvědomovat roli otce v životě dítěte a nezastupitelnost této jeho role. Po rozchodu rodičů jsou děti velmi zranitelné, nastupují stresové reakce, které jsou různě výrazné u různých dětí. Řada dětí se s touto situací postupem doby vyrovnává, ale v podstatě na všech dětech zanechá rozchod rodičů negativní dopad a podle tohoto autora trvá dětem nejméně dva

³³ ŠULOVÁ, L. seminář opatrovnických soudců na téma: Dítě v síti vztahů současné české rodiny, ze dne 8.3.2012 v Praze

³⁴ BAKALÁŘ, E. *Rozvodová témata a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, s. 54

roky, než získají znovu svoji psychickou rovnováhu. Autor zdůrazňuje důležitost vlivu obou rodičů na děti, zabývá se tím co dětem chybí, pokud jsou vychovávány jen jedním rodičem. Dochází k závěru, že děti ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví, tedy chlapci v péči otců a dívky v péči matek, byly přizpůsobeny lépe než děti ve výhradní péči rodiče opačného pohlaví. Zdůrazňuje roli otce pro sexuální identifikaci chlapce žijícího výhradně v péči matky a doporučuje, zejména to platí pro matky, ale jistě i pro otce, aby nesnižovaly svého bývalého partnera před dětmi, nemluvily o něm negativně (i kdyby to byla pravda), vyzdvihly i jeho pozitivní vlastnosti. To vše má vliv na vývoj dítěte, na jeho úctu k sobě samému. Autor se zabývá společnou péčí rodičů, která podle amerického práva znamená, že oba rodiče jsou oprávněni činit rozhodnutí v důležitých záležitostech, které se týkají jejich dětí, jako je léčení, vzdělávání a účast v náboženských aktivitách. Protože existuje mnoho významů pro výraz společná péče, je velmi důležité vymezit, co pod tím zúčastnění (rodiče, děti) myslí. Společná péče nutně neznamená, že oba rodiče se budou podílet stejnou měrou na péči a výchově dítěte. On sám za společnou péči označuje situaci, kdy se rodiče spolupodílejí na rozhodování, ale dítě má domov u jednoho z nich. “V knize, kdy své závěry má autor podloženy řadou studií doporučuje toto řešení, tedy společnou péči a zdůrazňuje, že přispívá i ke zlepšení vztahů mezi rodiči. Výsledky studií rodičů, kteří praktikovali různé typy péče o děti (výhradní mateřskou, výhradní otcovskou, společnou péči fyzickou, společnou péči ze zákona) ukázaly, že konflikt mezi rozvedenými rodiči nevykazoval znaky zhoršení jako důsledek zvýšeného požadavku na rodičovskou spolupráci a komunikaci ve společné péči podle práva nebo společné péči fyzické. Naproti tomu rodiče, u nichž byl spor řešen výhradní mateřskou péčí vypovídali o největším zhoršení vztahů v průběhu času.“ Pro dobré fungování společné péče doporučuje spolupráci rodičů, komunikaci, nezatahovat děti do konfliktů, být si vědomi důležitosti druhého rodiče pro dítě. Děti samy si tuto formu péče přejí, rodiče bydlí blízko sebe a podobně.³⁵ To vše je u nás v České republice v podstatě také předpokladem pro dobré fungování střídavé výchovy. V knize autor neopomíná ani důležitost mediace-zprostředkování, kdy rodiče mohou svůj spor předložit k posouzení mediátorovi.

³⁵ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči*. 1.vyd. Praha: Portál, 1996. str. 45-172

3.4.2 Mediace

Mediace je neformální, strukturovaný proces mimosoudního řešení konfliktů. V tomto procesu mediátor jako nezávislá a nezaujatá osoba napomáhá stranám identifikovat jejich zájmy a podporuje je v hledání společných praktických a reálných řešení v bodech, které způsobily konflikt. Podporuje klienty v hledání společné smírné cesty a ve vytvoření vzájemně přijatelné dohody, která může být v určité formě právně závazná. Pomáhá jim vyhledávat taková řešení, která uspokojí obě strany, aniž by doporučoval či nařizoval podobu výsledného řešení. V mediaci rozhodují o výsledku sporu samotní účastníci mediačního procesu. Cílem a výsledkem mediace je jasně formulovaná, srozumitelná a prakticky uskutečnitelná dohoda, na jejíž podobě se podílejí všichni účastníci mediačního procesu. Dohoda zahrnuje konkrétní postupy řešení, rozdělení zodpovědnosti, úkolů i sankcí za její nedodržení. Má písemnou formu a stvrzuje se podpisy zúčastněných stran i mediátora. Jako specifický postup je charakterizována určitými principy. Mezi ně patří zejména nestrannost, vyváženost, neutralita a nezávislost. Dodržování těchto principů pomáhá zabezpečit to, že strany vnímají pomoc třetí osoby, mediátora, příznivě a pozitivně. Povinností mediátora je odstoupit od kauzy, když není schopen tyto principy dodržet. Výhodou mediace je, že je méně nákladná než soudní řízení, představuje obvykle menší psychický otřes než soudní spor a strany mohou rychleji a s větší šancí navázat přímý kontakt. Mohou utvářet řešení, která oběma stranám vyhovují. Přírozenou podmínkou úspěšného přístupu k mediaci je, že obě strany souhlasí s účastí na ní. Mediace je využívána v několika evropských zemích a v Americe.³⁶

Zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, byla zřízena probační a mediační služba ve věcech projednávaných v trestním řízení. V roce 2000 byla založena asociace mediátorů České republiky, která má i akreditaci ministerstva školství České republiky. Je zformulován i etický kodex mediátora.

Nový zákon o mediaci, který by měl mimosoudně řešit i civilní a rodinné spory zatím prošel Poslaneckou sněmovnou a čeká na projednání v Senátu.

³⁶ PEŠLOVÁ, A. Mediace. *Soudce*. 2008, roč. X č. 1, s. 12,14

Zákon pojednává o osobě mediátora, který je zde definován jako bezúhonná osoba, vysokoškolsky vzdělaná, která složila předepsanou zkoušku, zapsaná v Seznamu mediátorů, který by mělo spravovat Ministerstvo spravedlnosti, o zahájení mediace na základě uzavření písemné smlouvy, obsahu této smlouvy a další věci spojené s touto problematikou. Došlo k vypuštění ustanovení, podle kterého měly být v jiných než rodinných záležitostech mediátory pouze advokáti. Rozdíl mezi mediátorem advokátem a neadvokátem bude pouze v tom, že advokáti budou mediátorské zkoušky skládat u České advokátní komory, zatímco ostatní u Ministerstva spravedlnosti.

V současné době, již umožňuje § 110 odst. 2 OSŘ soudu v případě, že účastníci souhlasí s provedením mediačního jednání a s tím, aby si soud mohl od osoby nebo od zařízení, které má mimosoudní jednání provádět, vyžadovat informace o průběhu jednání, přerušit řízení, jestliže se to nepříčí jeho účelu. Soud současně může stanovit podmínky pro další trvání přerušování řízení, zejména stanovit účastníkům povinnost informovat soud o průběhu a výsledku mediačního jednání.

Podle § 12 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, je umožněno, pokud rodiče nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte, bez odborně poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s ním, aby orgán sociálně právní ochrany dětí, uložil rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, tedy může uložit rodičům účast na mediaci.

Je tedy zřejmé, že již v současnosti, kdy neplatí ještě zákon o mediaci v netrestních věcech, je možné, aby rodiče již výhod mediace využívali.

3.5 Praktické zkušenosti soudců se střídavou výchovou

Jak se institut střídavé výchovy v praxi realizuje a zda je přínosem pro praxi, uvádí JUDr. Hana Nová v článku „Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině“, který se získanými zkušenostmi soudů zabývá. Z článku vyplývá, že ministerstvo spravedlnosti České republiky požádalo všechny soudy České republiky, aby zaslaly rozsudky, vydané po 1.8.1998, které se týkaly těchto nově vzniklých právních institutů a i když se zaslání rozsudků netýkaly jen střídavé výchovy, bylo jich největší množství. V článku uvádí autorka, že jich bylo přes 60

a svědčí o tom, že institut střídavé výchovy je soudy opravdu využíván a je potřebný.³⁷

Měla jsem možnost získané poznatky z četby odborné literatury a článků v odborných časopisech konfrontovat s praktickými zkušenostmi soudců u Okresního a Krajského soudu v Českých Budějovicích, ať již při osobní účasti na jednání nebo studiem spisů těchto soudů. Došla jsem k závěru, že soudy všech stupňů jsou skutečně nuceny řešit problematiku střídavé výchovy tak, jak o ni pojednává odborná literatura a články v odborných časopisech. To mě utvrzuje v přesvědčení, že pro řádný výkon funkce opatrovnických soudů nepostačuje pouze znalost platných zákonů, ale je nutno neustále si zvyšovat úroveň vědomostí studiem literatury zabývající se problematikou péče o dítě, ať již z psychologického či rodičovského hlediska, sledovat nálezy Ústavního soudu týkající se střídavé výchovy, zúčastňovat se odborných školení a seminářů, klást velký důraz na odborné posudky z řad dětských psychologů a psychiatrů.

Problematikou opatrovnických věcí se zabývají v 1. stupni okresní soudy. U krajských soudů není zatím tak časté samostatné zřízení opatrovnického senátu, i když požadavkem ministerstva spravedlnosti je zřizování těchto senátů a umožňuje to vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, která stanoví v § 2 odst. 2 písm. b), že předsedové soudu zajistí na občanskoprávním úseku specializaci ve věcech péče o nezletilé. I Ústavní soud v nálezu IV.ÚS 1181/07 ze dne 6.2.2008 i v dalších nálezech, o kterých jsem se již výše zmínila, poukazuje na to, že ve věcech zákona o rodině až na některé výjimky, nelze podat dovolání a ústavní soud je nucen provádět v nezbytných případech korekci právních názorů, která by příslušela nejvyššímu soudu. V předmětných otázkách je jediným prostředkem sjednocení judikatury, ústavní stížnost, což je nepochybně stav nežádoucí a neodpovídající výkonu spravedlnosti ve státě. Opatrovnické senáty jsou zřízeny pouze u některých krajských soudů v Ústí nad Labem, Ostravě a v Českých Budějovicích.

Není tak neobvyklým jevem, že i když střídavá výchova není zpočátku jako forma výchovy navrhována, v průběhu řízení anebo často až v odvolacím řízení je jako forma výchovy jedním z účastníků navrhována. Pokud i druhá strana je tomu

³⁷ NOVÁ, H. Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině. *Právní praxe*. 1999. roč. XLVII, č. 7, s. 439

nakloněna, je možno, aby rodiče až v odvolacím řízení uzavřeli dohodu o střídavé výchově, aby vyřešili, v jakém období se budou ve výchově nezletilého dítěte střídat, jaké si budou hradit výživné. Soudci se řídí v problematice střídavé výchovy judikaturou soudů v těchto otázkách, nálezy Ústavního soudu.

Kritéria pro rozhodování soudu o svěřeni dítěte do výchovy (§ 26 odst.4 ZOR) přinesla již zmiňovaná velká novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb. Značná část těchto kritérií byla praxí dlouhodobě přijímána a jsou obsažena i v publikované judikatuře. Za stěžejní kritérium lze považovat zájem dítěte, a to s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti se zřetelem na životní poměry rodičů. Toto kritérium je obecně dlouhodobě přijímané a vyplývá i z celkového kontextu právní úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi i z Úmluvy o právech dítěte. Soud by měl přihlídnout k citové orientaci dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Je zřejmé, že na rozhodování soudce jsou kladeny značné nároky. Ohledně citových vazeb a výchovných schopností rodičů může soudci rozhodování usnadnit znalecký posudek, v případě hodnocení stability výchovného prostředí a ochotě rodiče se domluvit s druhým rodičem bude hodnocení situace vždy značně subjektivní. Soudce by měl zvážit zejména to, zda ve stabilitě rodinného prostředí a materiálního zázemí nenastanou v blízké budoucnosti změny.³⁸

Nález ústavního soudu sp.zn. 3 ÚS 1206/09 ze dne 23.2. 2010, který jsem již uvedla, zdůrazňuje zájem dítěte při rozhodování o střídavé výchově a možnosti svěřit dítě do střídavé výchovy i proti vůli jednoho z rodičů. Dochází ke skutečné aplikaci tohoto názoru Ústavního soudu do praxe. Dokumentuje to například věc vedená u Krajského soudu v Českých Budějovicích pod sp.zn. 6 Co 710/2011, kde nesouhlasila matka se střídavou výchovou, namítala, že s otcem nejsou schopni se dohodnout. Domnívá se, že není vhodné, aby dítě mělo dvě prostředí a nevědělo, kde je doma. Matka je přesvědčena o tom, že otec má dostatečnou možnost se podílet na výchově nezletilého dítěte. Kolizní opatrovník nejprve u okresního soudu nebyl zastáncem střídavé výchovy, po svém dalším šetření, kdy

³⁸ DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. : *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*, 1.vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2007. s. 72

provedl i další pohovor s nezletilým a po výslechu nezletilého u odvolacího řízení však změnil stanovisko a navrhoval střídavou výchovu. S ohledem na to, aby bylo respektováno právo dítěte, které má právo na svůj názor ve smyslu § 31 odst. 3 ZOR, § 100 odst. 4 OSŘ a Úmluvy o právech dítěte a z hlediska objektivního zjištění skutkového stavu, opětovně vyslechl odvolací soud nezletilého chlapce (9 let). Nezletilý již v tomto věku je schopen svůj názor vyjádřit a má na to i právo a odvolací soud je povinen k tomuto názoru dítěte přihlédnout. Ani v nálezu Ústavního soudu, ani v ZOR ani v OSŘ není nikde stanovena věková hranice dítěte, od které je možno vzít v potaz jeho názor. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. Soud vyslechl nezletilého chlapce bez přítomnosti rodičů, jejich zástupců i opatrovníka, když nepovažoval za nutný výslech prostřednictvím znalce, neboť § 100 odst. 4 OSŘ ukládá soudu názor dítěte zjistit prostřednictvím jeho výslechu jako prvotní. Výslech potvrdil tu skutečnost, že nezletilý a to již vyjádřil před okresním soudem a uvedl koliznímu opatrovníkovi, si přeje, aby fungovala střídavá výchova – konkrétně být po týdnu střídavě u každého rodiče. I když matka nesouhlasila se střídavou výchovou, soud měl na zřeteli výše citovaný nálezu Ústavního soudu, podle kterého, jsou-li jinak dány podmínky pro to, aby v době po rozvodu bylo dítě svěřeno do výchovy obou rodičů a jedinou překážkou je nesouhlas jednoho z rodičů, musí se obecné soudy dostatečným způsobem zaměřit na důvody tohoto nesouhlasu a zjistit, zda by tvrzené skutečnosti intenzivním způsobem negativně zasahovaly do zájmu dítěte. Soud nemusí takové dokazování provádět, je-li nesouhlas rodiče založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu, anebo bude v řízení prokázáno, že jde o nesouhlas spočívající na důvodu prokazatelně nemajícím negativní vliv na zájem dítěte, nemohou soudy na tomto nesouhlasu vystavit rozhodnutí, kterým návrhu na svěřeni dítěte do střídavé péče nevyhoví. Opačný postup je v rozporu se základním právem druhého rodiče na spravedlivý proces dle čl. 36 LZPS a současně zásahem nejen do základního práva vychovávat a pečovat o své dítě dle čl. 32 odst. 4 LZPS, ale i do základního práva dítěte na rodičovskou výchovu a péči dle téhož čl. LZPS. Matka nesouhlasí se střídavou výchovou, netvrdí však dle názoru odvolacího soudu žádné takové skutečnosti, které by střídavou výchovu vylučovaly. V daném konkrétním případě nebude nezletilý měnit při svěřeni do střídavé výchovy školu, bude mít stejné kamarády, nebude v podstatě zapotřebí jakékoliv podstatně změny v životě

nezletilého dítěte. Je tedy na obou rodičích (zejména matce), aby se dokázaly překonat a v zájmu nezletilého se snažily, aby tato úprava fungovala, neboť nezletilý si ji přeje. Ve výroku o výživném, které souvisí s výrokem o svěřeni dítěte do střídavé výchovy, soud zamítavý rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Velmi složitá je také otázka výslechu dítěte. Čím starší dítě, tím více se soudce může dozvědět a zejména snažit se předejít tomu, aby dítě nemělo pocit viny vůči rodiči, v jehož neprospěch se vyjádřilo. Proto soudy často využívají zkušeností soudního znalce a to např. ve věci sp. zn. 6 Co 2764/2010. Soud prvního stupně svěřil nezletilé děti ve věku 3 a 5 let do střídavé výchovy, neboť z dokazování vyplynulo, že po případném rozvodu zůstanou oba rodiče bydlet ve stejném místě, kde mají pracovní zázemí i zázemí svých rodičů. Soud přihlédl k tomu, že nezletilé děti jsou útlého věku a byly proto spíše vychovávány matkou po dobu její rodičovské dovolené a jsou tedy více fixovány na matku. Nicméně jde o děti adaptabilní, se svými rodiči žily v bytě matky, poté s rodiči v jejich rodinné domě a v posledních měsících převážně u matky v domácnosti jejich rodičů. Z provedeného dokazování nevyplývalo, že by děti i při stávajícím věku nějakým způsobem strádaly, pokud nejsou v přímém kontaktu s matkou. Soud stanovil, aby každý z rodičů se v péči o dítě střídal po uplynutí dvoutýdenního cyklu, který považuje v daném případě za nejvhodnější. Pokud soud rozhodoval o výživném, vzal v úvahu, že každý z rodičů bude o děti pečovat osobně ve stejném poměru a s ohledem na to, že výdělkové možnosti otce jsou poněkud vyšší, rozhodl o povinnosti zatím hradit výživné pouze u otce (soud neměl k dispozici výdělek zaměstnavatele matky). K odvolání matky byl rozsudek soudu prvního stupně zrušen a věc mu vrácena k dalšímu řízení. Výslechem obou rodičů u odvolacího jednání bylo potvrzeno, že vztahy mezi nimi nejsou dobré. Rodiče spolu nekomunikují a to i z toho důvodu, že se nechtějí před dětmi hádat. Také bylo potvrzeno, že děti jsou adaptabilní na prostředí jak u otce, tak u matky, tak na jiné prostředí. Střídavá výchova není vhodná pro každé dítě a přináší mnohá úskalí. I přes zjištění soudu prvního stupně, že jde o děti adaptabilní, jde o děti velmi útlého věku, u takto malých dětí nebývá střídavá výchova dětskými psychology příliš doporučována. Záleží však na konkrétním případě, konkrétním dítěti a rodičích. Zdá se, že tyto děti by mohly ve střídavé výchově dobře prosperovat, ale než se učiní konečný závěr, má odvolací soud za to, že by se měl

ve věci vyjádřit odborník-z oboru klinické psychologie se zaměřením na pediatrii, který by zodpověděl otázku, zda by střídavou výchovu pro tyto děti doporučil. Zároveň by měli být podrobena znaleckému zkoumání i rodiče, jsou-li jejich osobnosti, jejich povahové vlastnosti takové, že jsou schopni spolu komunikovat ne jako bývalí partneři, ale jako rodiče. Pro prosperitu dětí je tato skutečnost rozhodující a je na soudu, aby po zhodnocení znaleckého posudku, který bude ve věci vypracován, rozhodl v souladu s § 26 odst. 2 ZOR, zda je střídavá výchova v zájmu dětí, a budou-li jí lépe potřeby dětí zajištěny. Z výše uvedených důvodů byl rozsudek soudu prvního stupně zrušen podle § 219 odst. 2 OSŘ a věc vrácena k dalšímu řízení soudu prvního stupně. Z další historie spisu jsem zjistila, že otec upustil od svého návrhu na střídavou výchovu, neboť má za to, že znalecké zkoumání dětí tak útlého věku není nejvhodnějším řešením a souhlasil s tím, aby děti byly svěřeny do péče matky a jemu byl upraven velmi široký styk.

Ve věci sp.zn. 6 Co 468/2011 byl rozsudek soudu prvního stupně, kterým soud svěřil nezletilé děti pro dobu před rozvodem i po rozvodu do výchovy matky a otci stanovil výživné na nezletilé děti potvrzen. Zároveň byl odvolacím soudem potvrzen i výrok soudu prvního stupně, kterým zamítl návrh otce na svěření dětí do střídavé výchovy. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že střídavá výchova vyžaduje určitou sociokulturní úroveň obou rodičů. Momentální situace v konkrétní rodině je však taková, že otec není schopen o matce před svými dětmi mluvit pozitivně. Matka je však schopna děti vychovávat s úctou k otci a to bylo hledisko, proč nezletilé děti svěřil soud do výchovy matky před i po rozvodu manželství. K odvolání otce odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně. Zde dospěl soud k závěru, že nelze aplikovat nálezn Ústavního soudu I.ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010, neboť v něm se jedná o situaci, kdy jedinou překážkou střídavé výchovy je nesouhlas jednoho z rodičů, který není nijak zásadně odůvodněn. V daném případě tomu, ale tak není. Nebylo prokázáno, že by chlapci akceptovali střídavou výchovu, děti jsou zmatené a pro děti je nutné v současné době stabilní rodinné prostředí. Ze znaleckého posudku, který byl vypracován v průběhu trestního řízení, který zkoumá osobnost otce, byly shledány určité skutečnosti, které vypovídaly o problematické osobnosti otce. Znalec dokonce zmiňoval, že pobyt otce je na svobodě nebezpečný a navrhl ochranné léčení. Odvolací soud nepopírá, že vztah otce k nezletilým dětem a dětí k otci je pozitivní. Za situace, že otec je trestně stíhán, před dětmi hovoří o tom, že matka

je hlavním původcem, který rozvrátil manželství a děti zaplétá do těchto záležitostí, nejeví se střídavá výchova, která předpokládá možnost vzájemné komunikace mezi rodiči optimální. V současné době je takováto forma výchovy naprosto nevhodná. Soud s ohledem na to, aby děti nebyly ještě více stresovány, neboť jsou z celé situace již zmateny a nechtějí ublížit žádnému z rodičů, osobně nevyslychal, neboť již pohovor s nimi provedl opatrovník.

Ve výše uvedených příkladech vidíme rozdílnou a složitou problematiku střídavé výchovy v konkrétních příkladech z několika pohledů, jak z pohledu soudů, tak i rodičů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Praxe přináší další problémy v otázce fungování střídavé výchovy. Postřehla jsem, že soudy respektují názory většiny psychologů, že menší děti (předškolního věku) by se častěji měly vídat s oběma rodiči a cyklus střídavé výchovy je většinou optimální týdenní. Jako ve věci sp. zn. 6 Co 165/2012, kde otec požadoval svěření nezletilého ve věku pěti let do střídavé výchovy, matka s návrhem nesouhlasila. Nezletilý by střídavou výchovu akceptoval, matka neuvedla v průběhu řízení žádný podstatný důvod, proč by nemohla být střídavá výchova nařízena, pouze namítala, že otec syna nevhodně spolu se svými rodiči vychovává, rozmazluje ho. Soud pak právě s ohledem na nálezy ústavního soudu nepovažoval odmítání střídavé výchovy matkou za podstatné a nebral v úvahu její nesouhlas s touto úpravou. Z uvedeného je vidět, že i když nálezy Ústavního soudu platí jen pro ten konkrétní případ, o kterém se rozhoduje, je zřejmé, že tyto závěry se dají využít i obecně na podobné případy. Právě s ohledem na věk dítěte byl zvolen jako nejvhodnější cyklus jednotýdenní. U starších dětí se jedná spíše o delší časový úsek 14-denní, měsíční.

Dalším úskalím při rozhodování o střídavé výchově bývá, zda je vhodné upravovat styk rodiče v době, kdy nemá dítě ve své výchově a má ho ve výchově druhý rodič. Já sama bych se přikláněla k názoru, že pokud je střídavá výchova nařízena po týdně, většinou u mladších dětí, úprava styku v tomto případě postrádá význam. Tento problém, ale vyvstává, když je střídavá výchova nařízena po jednom měsíci. Rodič, který nemá dítě ve své výchově v daném měsíci, a pokud mu druhý rodič neumožní se s ním v tomto období vídat, většinou požaduje, aby soud úpravu styku provedl např. ve věci sp. zn. 6 Co 156/2012, žádala matka, aby se mohla stýkat s nezletilým i v období lichých kalendářních týdnů od pátku 18.00. hodin do neděle 18.00. hodin. Otec nesouhlasil s úpravou

styku a soud rozhodl a styk matce umožnil, aniž respektoval názor nezletilého chlapce, který byl již ve věku 16 let, a bylo zapotřebí již jeho stanovisko respektovat. Postup odvolacího soudu k odvolání otce byl pak takový, že nezletilého vyslechl, respektoval jeho stanovisko, že nechce, aby styk byl upravován, rozsudek soudu prvního stupně změnil a návrh matky na úpravu styku zamítl.

Při dalším studiu jsem se setkala i s případem (věc sp.zn.6 Co 2995/2011), kdy dle mého názoru je otázkou, zda vůbec je střídavá výchova na místě a zda se osvědčila. Děti ve věku 12 a 10 let byly svěřeny do střídavé výchovy rodičů po jednom týdnu, bylo stanoveno výživné oběma rodičům po dobu 2 let. Rodiče se neustále obraceli na soud s požadavky, aby soud rozhodl, kdo zaplatí např. dítěti rovnátka, kdo pořídí boty, kdo bude hradit lyžařský výcvik apod. V mezidobí docházelo i k návrhům na změnu výchovy. Znalec se vyjádřil, že i přes tyto neshody rodičů, střídavá výchova funguje, děti si ji přejí. Rodiče se nemohli dohodnout ani na tom, kdo bude uplatňovat daňovou úlevu na děti. Soud prvního stupně rozhodl, že otec ponese náklady na stravné, zájmové kroužky, matka bude hradit sama oblečení dětí, další náklady ponese rovným dílem. Daňovou úlevu bude na nezletilou uplatňovat od určitého data otec, na nezletilého chlapce matka. Odvolací soud k odvolání matky, které směřovalo jen do rozhodnutí soudu, který z rodičů bude uplatňovat daňovou úlevu na nezletilé dítě, poučil rodiče, že není přípustné, aby soud tyto záležitosti rozhodoval, když poukázal na ustanovení § 49 ZOR, dle kterého nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při výkonu své rodičovské zodpovědnosti, rozhodne soud. Zákon o rodině nikde neurčuje, co je třeba rozumět „podstatnou věcí“. Má se za to, že sem patří otázky volby druhu školy, povolání, změna jména nebo příjmení, otázka zdravotnické péče, operační zásah, neshoda rodičů při správě jmění dítěte. Jestliže se neshoda rodičů týká takového právního jednání, které vyžaduje v každém případě schválení ze strany soudu podle § 179 OSŘ, rozhodne soud, zda a jakým způsobem má být právní úkon proveden jedním z rodičů. Jelikož se, ale nejednalo o podstatnou věc, matka po vysvětlení odvolacího soudu vzala odvolání zpět. Domnívám se, že již soud prvního stupně nadbytečně tyto záležitosti rodičů řešil, neboť se nejednalo o podstatné záležitosti a pokud jde o takový případ, že se rodiče neustále dohadují o malicherných věcech, nejsem přesvědčena o tom, že střídavá výchova je přínosem

pro nezletilé děti, neboť se pochopitelně tyto hádky rodičů odrážejí i na životě dětí.

Důležitá je i dohoda rodičů o trvalém bydlišti dítěte, zejména z hlediska dávek státní sociální podpory vázaných na trvalé bydliště. Jak už jsem se i výše zmínila, problémem bývá i kdo bude uplatňovat na dítě slevu na dani z příjmu fyzických osob, zda bude mít dítě u každého rodiče své věci a školní pomůcky. Jako nejlepší řešení, které jsem zmínila již na několika místech, ale v souvislosti s jinými problémy nemateriálního rázu, bych viděla to, že by rodiče měli ještě jeden byt, kde by dítě žilo a rodiče se střídali.

Nabyla jsem přesvědčení, že někdy je lépe namísto přímo střídavé výchovy upravit styk rodiče, který nemá dítě přímo ve výchově tak, že se bude blížit svým rozsahem téměř střídavé výchově.

Považovala bych za přínosnou možnost, aby si rodiče střídavou výchovu vyzkoušeli ještě dříve než bude soudně upravena, např. 3 měsíce, a poté se rozhodli, zda je tento institut pro jejich dítě to nejlepší.

Prostřednictvím internetu nebo různých občanských sdružení, občané získávají různorodé informace týkající se uvedené problematiky. Z hlediska soudní praxe je však ověřeno, že ne zdaleka všechny názory jsou v souladu se zájmy dítěte, respektive z hlediska soudní praxe je možno konstatovat, že velká většina těchto názorů podléhá subjektivním pocitům těchto zakladatelů občanských sdružení či iniciativ a jsou tak někdy nepříznivě ovlivňovány názory lidí, kteří se s touto problematikou seznamují poprvé, což je zřejmé z obsahu internetových diskusí. Na internetových stránkách existuje portál tzv. „střídavka“, kde si občané vyměňují zkušenosti, jsou zde různé formy průzkumů a studií, informace ze zahraničí či soudní rozhodnutí. Argumenty získané na těchto webových stránkách pak používají v řízení zúčastněné osoby. Existuje i živé vysílání radia „střídáček“, také klub „střídáček“ v Praze 2.

3.5.1 Výživné při střídavé výchově

Předtím, než soud rozhodne o výživném pro nezletilé dítě, je nezbytné, aby bylo rozhodnuto, komu bude dítě svěřeno do výchovy. Vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí upravuje část třetí, hlava první § 85 - § 87 ZOR a dále se k tomu vztahují společná ustanovení hlavy šesté § 96 - § 103. S ohledem na téma diplomové práce se zaměřím zejména na problematiku výživného k nezletilým

dětem se specifikací na střídavou výchovu. Určení výživného je záležitostí volné úvahy soudce, který však musí respektovat hlediska a kritéria stanovená zákonem o rodině.

Ustanovení § 26 ZOR, § 50 a § 86 mají úzkou návaznost, kterou zákon o rodině neřeší. Nicméně pokud je provedena soudně úprava poměrů rodičů k nezletilým dětem a rodiče chtějí podat návrh na rozvod, musí znovu podat návrh na úpravu poměrů pro dobu po rozvodu a pokud se soud úpravou poměrů ještě nezabýval, ačkoliv rodiče spolu nežili nebo jeden z rodičů neplnil vyživovací povinnost a rodiče se chtějí rozvést, mohou se spojit obě tato řízení a soud rozhodne o úpravě poměrů na dobu před rozvodem a po rozvodu (eventuelně schválí dohodu rodičů).³⁹

Účelem výživného je zabezpečovat a uspokojovat veškeré odůvodněné životní potřeby dítěte, kterými jsou nejenom potřeby hmotné, jako je např. strava, oblečení, zdravotní potřeby, rovnátka, očkování, ale i kulturní potřeby jako jsou zájmy dítěte, jeho koníčky, aby byl zajištěn jeho všestranný tělesný a duševní rozvoj.⁴⁰

Rozsah vyživovací povinnosti je dán schopnostmi a možnostmi povinné osoby. Po novele ZOR č. 91/1998 Sb. je pak zapotřebí se zabývat i majetkovými poměry povinné osoby, tedy zda rodič nevlastní např. nemovitosti, které může pronajímat a má příjmy z pronájmu těchto nemovitostí, nevlastní cenné papíry atd. Dítě se má podílet na životní úrovni svých rodičů.

Současná právní úprava ZOR nezná objektivizaci výživného (tabulky, které jsou využívány v zahraničí, např. Německo). I u nás již byly podnikány kroky, které měly přispět k jednodušší praxi soudů při určení výživného (návrh bývalé paní ministryně spravedlnosti JUDr. Kovářové). Někteří soudci mají své orientační tabulky, kterými se řídili a řídí. Tyto tabulky vychází většinou z čistého příjmu povinné osoby. Rozlišují kategorie dětí: 0-6 let, 6-12 let a 12-18 let. Jednotlivé kategorie jsou dále rozděleny na počet vyživovacích povinností povinné osoby, vychází se z procenta čistého příjmu povinné osoby.

³⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. Zákon o rodině a zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4.vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 423

⁴⁰ HOLUB, M., NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. 4.vyd. Praha: Linde, 2000. s. 187

Ve výživném se uplatňuje princip potenciality, který má přednost před principem fakticity. Soud tedy nevychází ze situace, že povinná osoba fakticky není schopna plnit v dostatečné míře výživné, ale musí hodnotit na prvním místě, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě, zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.⁴¹ Pokud rodič např. změnil dosavadní zaměstnání za méně výhodné, je zapotřebí zkoumat, zda se tak stalo z důležitého důvodu (zdravotní problémy) nebo zda tomu bylo tak, že např. otec odešel z dobře placeného místa za svojí novou přítelkyní do regionu, kde je velká nezaměstnanost bez toho aniž by měl zajištěno v novém místě bydliště zaměstnání apod. Pokud se tedy povinná osoba bez důležitého důvodu vzdá takového příjmu, kterého by jinak dosahovala, vychází se z příjmu, kterého dosahovala před změnou zaměstnání.

Pokud zákon hovoří o schopnostech a možnostech povinných osob, má tím na mysli, že je zapotřebí vycházet a zohlednit zdravotní stav povinné osoby, její kvalifikaci, dosažené vzdělání, jaké jsou podmínky a pracovní příležitosti v regionu, kde žije.

Samozřejmě hrají roli při stanovení výživného odůvodněné potřeby oprávněného dítěte. Rozdílné potřeby vyžaduje kojeneček, batole, dítě školního věku, student. Ustanovení § 85a odst. 2 ZOR, který byl nově včleněn do zákona novelou č. 91/1998 Sb. umožňuje tzv. thesauraci výživného. Tento výraz znamená, že tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor, zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání. S tím souvisí i § 97 odst. 2 ZOR. Úspory mohou být použity na bytové spoření dítěte do budoucna, na jeho budoucí studium apod.

V případě, že má dítě vlastní příjem (§ 37a odst. ZOR), využití tohoto výnosu z majetku dítěte k placení výživného nepřichází v úvahu, když jde o standardní výživné.⁴² Pokud má rodič příjmy z jiné než závislé činnosti, podléhající dani z příjmu, je povinen ve smyslu § 85 odst. 1 ZOR soudu prokázat své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a

⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, M. Zákon o rodině a zákon o registrovaném partnerství, Komentář. 4. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 399

⁴² HADERKA, J. F. Problematika výživného od účinnosti zákona 91/1998 Sb. *Právní praxe*. 1998, roč. XLVI, č. 10, s. 595-609

umožnit soudu zjistit i další skutečnosti, potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů, chráněných podle zvláštních předpisů. Nesplní-li rodič tuto povinnost, má se za to, že jeho průměrný měsíční příjem činí 12,7 násobek životního minima jednotlivce podle zvláštního právního předpisu (zákon o dani z příjmu č. 586/1992 Sb. v platném znění). Soud pak má právo zkoumat, zda výdaje tohoto rodiče jsou nezbytné k zajištění výkonu podnikatelské činnosti nebo zda jde o výdaje, které směřují k rozšíření podnikatelské činnosti za účelem dosažení vyššího zisku.

Jedním z předpokladů pro poskytování výživného je, že výživné nesmí být v rozporu s dobrými mravy § 96 odst. 2. ZOR. Dobré mravy sice nejsou nikde definovány, ale jde o určitá pravidla morálky, která jsou obecně respektována. V případě výživného u nezletilých dětí se toto ustanovení v podstatě nevyužívá, i když se dítě dopustilo velmi závažného jednání proti rodiči, neboť je nutné vycházet z toho, že to měli být rodiče, kteří mají vychovávat dítě tak, aby se takového jednání nedopouštělo ani pokud dojde k dlouhodobému vyloučení jednoho z rodičů ze styku s nezletilým dítětem a tento rodič to považuje za újmu na svých rodičovských právech, nelze toto přičítat k tíži nezletilého dítěte.⁴³

Všechna tato výše uvedená kritéria, o kterých jsem hovořila, která obsahuje ZOR pro určení vyživovací povinnosti, musí být splněna a brát na ně zřetel při rozhodování o výživném obecně. Přesto však výživné určované při střídavé výchově má určitá specifika. I když většinou se vychází z toho, že na střídavé výchově by se měli rodiče dohodnout, je s ohledem na výše zmiňované nálezy Ústavního soudu někdy nařizována střídavá výchova i proti vůli jednoho z rodiče.

V případě dohody se rodiče pochopitelně dohodnou na výživném a souhlasí-li i opatrovník nezletilého dítěte s touto dohodou, jsou dány zákonné podmínky pro to, aby tato dohoda byla schválena.⁴⁴

Zákon o rodině nepřichází s žádným výslovným řešením, jak má soud postupovat při stanovení výživného při střídavé a společné výchově. Při společné výchově nepřichází zřejmě stanovení výživného v úvahu (i když jsou i opačné názory). Při střídavé výchově je, ale zapotřebí se touto problematikou zabývat. Domnívám se, že v první řadě je třeba se řídit ustanoveními zákona o rodině, který stanoví kritéria a hlediska, jak postupovat obecně při stanovení jakéhokoliv

⁴³ Viz rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích sp.zn.5 Co 2661/99

⁴⁴ Ke střídavé výchově dítěte oběma rodiči. *Soudní rozhledy*. 2000, roč. 6., č.7, s. 213

výživného a pak je zapotřebí vycházet z povahy věci. Pokud je dítě svěřeno ve stejném cyklu např. týdenním do střídavé výchovy obou rodičů, je třeba se zamyslet nad tím, zda by si rodiče měli hradit výživné. Oba rodiče se totiž stejný časový úsek starají o dítě, mají přibližně stejné výdaje s dítětem. Na druhou stranu je zřejmě zapotřebí vyjádřit tu skutečnost, kdy jeden z rodičů má opravdu rozdílný příjem od druhého rodiče, eventuelně má dítě u sebe delší časový úsek, což je také při střídavé výchově možné. Osobně si myslím, že pokud se rodiče nedohodnou jinak (dohoda má vždy přednost) a soud má rozhodnout sám, je třeba výživné stanovit a respektovat schopnosti a možnosti povinného rodiče a další kritéria stanovená v zákoně o rodině. Pokud je dítě svěřeno do střídavé výchovy rodičů v cyklu jednoho měsíce, nebývají s určením výživného problémy, postupuje se jako při stanovení výživného, kdy se dítě svěřuje do výlučné péče jednoho z rodičů. V případě, že jde, ale např. o cyklus 14-denní, mělo by být výživné stanoveno v podstatě v jedné polovině měsíčního výživného, jež by měl jeden rodič platit druhému rodiči, čímž by se lépe vyjádřilo, jaký časový úsek mají rodiče dítě u sebe. V případě, že cykly nejsou stejné, je toto zapotřebí podle délky cyklu vyjádřit. Nepochybně je třeba přihlížet i ke stanovisku kolizního opatrovníka.

Z hlediska případného výkonu rozhodnutí by měl být výrok, co nejpřesněji konkretizován, aby byl vykonatelný.

Co se týče daňového zvýhodnění, je nutno vycházet ze zákona o dani z příjmu. Zde zákon vychází z předpokladu, že dítě, na které poplatník uplatňuje daňovou úlevu, s nímž žije ve společné domácnosti. Rodiče by se měli, pokud je praktikována střídavá výchova dohodnout, který z nich tuto úlevu na dani uplatní a doložit o tom zaměstnavateli rodiče, který slevu uplatňuje, písemné prohlášení druhého rodiče (domnívám se, že by mělo být notářsky ověřené), že druhý rodič tuto slevu na dani neuplatní.

Institut střídavé a společné výchovy má vliv také na poskytování dávek státní sociální podpory, zejména přídatku na dítě. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, hovoří o tom, koho považuje za oprávněnou osobu a koho za posuzovanou osobu. Ty se pak považují za rodinu pouze za předpokladu, že spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. V některých případech nepožaduje zákon, aby se tato podmínka prokazovala. Východiskem pro posouzení nároku na některou z dávek, které patří

do skupiny dávek závislých na výši příjmu, je vymezení rodiny, tj. oprávněné osoby a společně posuzovaných osob a stanovení tzv. rozhodného příjmu. Je tedy možné vycházet při střídavé výchově z ustanovení právní úpravy § 7 odst. 3 písm. a) zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, které se týká rozvedených manželů. Z § 7 odst. 3 písm. a) vyplývá, že rodinu bude tvořit v době, kdy je dítě u matky, jeho matka (případně druh či její nový manžel), v době, kdy je dítě u otce, jeho otec (případně družka či jeho nová manželka). Pro posouzení rozhodných příjmů, které jsou zásadní pro vznik nároku na dávku je základem právě takto vymezená rodina. Z výše uvedeného plyne, že pokud dítě přechází podle rozhodnutí o střídavé výchově ke druhému z rodičů, změní se okruh posuzovaných osob a rozhodný příjem. Musí se tedy nově stanovit nárok na dávku a její výši. Po uplynutí doby pobytu dítěte u druhého rodiče, dítě přechází zpět k prvnímu rodiči – dojde tedy znovu ke změně okruhu posuzovaných osob a musí se opět nově rozhodnout o nároku na dávky a jejich výši.⁴⁵

3.6 Statistiky ministerstva

Dle statistik Ministerstva spravedlnosti ČR trvá více než 30% řízení ve věcech péče o nezletilé před okresními soudy déle než 6 měsíců. V odvolacím řízení před krajskými soudy je věc týkající se péče o nezletilé rozhodnuta do 6 měsíců pouze ve 40 % případů.⁴⁶

Komu bylo dítě svěřeno do péče	Počet případů	Procenta
Matka	36 478	85,4%
Otec	4 536	10,6%
Společná či střídavá výchova	1 690	4,0%
Celkem	42 704	100%

Tab.č.1, Statistika za rok 2008⁴⁷

⁴⁵ GREGOROVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Výchova, výživa a státní sociální podpora. *Právní rozhledy*. 1999, roč.7., č. 4, s. 169-172

⁴⁶ DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1.vyd. Praha. Sociologický ústav AV ČR. 2007. s. 73

⁴⁷ Statistická ročenka ministerstva spravedlnosti r. 2008, dostupné z < <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>>

Komu bylo dítě svěřeno do péče	Počet případů	Procenta
Matka	36 975	84,8%
Otec	4 598	10,5%
Společná či střídavá výchova	2 035	4,7%
Celkem	43 608	100%

Tab. č. 2, Statistika za rok 2009⁴⁸

Komu bylo dítě svěřeno do péče	Počet případů	Procenta
Matka	36 275	84,1%
Otec	4 592	10,6%
Společná či střídavá výchova	2 285	5,3%
Celkem	43 152	100%

Tab.č. 3, Statistika za rok 2010⁴⁹

Uvedené statistiky za předcházející tři roky (rok 2008,2009,2010, rok 2011 ještě není k dispozici) jsem zde vyzdvihla, aby bylo zřejmé, jak zvolna ustupuje trend svěřování dítěte do péče matky, a oproti tomu dochází k nárůstu svěřeni dítěte do péče obou rodičů tedy střídavé či společné výchovy.

⁴⁸ Statistická ročenka ministerstva spravedlnosti r. 2009, dostupné z < <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>>

⁴⁹ Statistická ročenka ministerstva spravedlnosti r. 2010, dostupné z < <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>>

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Střídavá či společná výchova	530	665	729	873	915	938
Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Střídavá či společná výchova	1 111	1 412	1 601	1 690	2 035	2 285

Tab.č. 4. Celkový přehled střídavé či společné výchovy⁵⁰

Z tohoto přehledu vyplývá, jak v posledních deseti letech vzrostl počet svěřeni dítěte do střídavé či společné výchovy – je to v důsledku zvyšujícího se zájmu o tento způsob výchovy a trendu, který k nám přichází ze zahraničí.

Pro úplnost uvádím ještě statistiku počtu rozhodnutí o střídavé výchově v roce 2009-2011, získanou u Krajského soudu v Českých Budějovicích, kde jsem měla možnost čerpat své poznatky.

Počty rozhodnutí o střídavé výchově v roce 2009-2011

	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011
Č. Budějovice	22	38	31
Č. Krumlov	5	6	10
J. Hradec	9	8	3
Pelhřimov	6	7	15
Písek	8	12	11
Prachatice	5	5	6
Strakonice	4	6	8
Tábor	10	20	20
Celkem	69	102	104

Tab.č. 5, Počty rozhodnutí o střídavé výchově v roce 2009-2011⁵¹

⁵⁰ Statistická ročenka ministerstva spravedlnosti, dostupné z < <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33> >

⁵¹ Krajský soud v Českých Budějovicích, statistika

4 KOMPARACE ZAHRANIČNÍCH ÚPRAV

Stejnomený pojem střídavé výchovy v zahraničních úpravách přímo nenajdeme, ale nalezneme zde pojem společná rodičovská zodpovědnost a pojem střídavý pobyt dítěte, jejichž výklad a používání se velmi přibližuje naší úpravě střídavé výchovy. Rozdíly mezi zahraničními úpravami a úpravou v České republice jsou obtížně zjistitelné, protože zejména překlady v zahraničí platných zákonů a nařízení se ne zcela ztotožňují s naším výkladem slova „střídavá výchova“. Proto, při hledání podobné zahraniční úpravy naší střídavé výchovy, mi vodítkem v tomto případě byly zahraniční právní dokumenty, zmiňující vztahy mezi rodiči a dětmi. Svě poznatky jsem čerpala zejména ze studie, kterou zpracovalo zahraniční oddělení Nejvyššího soudu ČR na téma střídavé výchovy ve světě.

4.1 Slovensko

Vzorem pro úpravu střídavé péče na Slovensku byly zahraniční úpravy – zejména severské země a Česká republika, kde už je střídavá výchova začleněna do praxe. Pokud jeden z rodičů se střídavou výchovou nesouhlasí, stačí, že druhý o střídavou výchovu požádá. Zákon je zkopírovaný z úpravy platné v České republice s tím, že obsahuje vloženou větu, která blokuje bezdůvodný nesouhlas rodiče se střídavou výchovou.⁵² Od 1. 7. 2010 je platný zákon č. 217/2010 Z.z., který umožňuje rodičům právě tzv. střídavou výchovu. Ustanovení § 24 odst. 2 tohoto zákona stanoví, že pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a pokud mají o osobní výchovu dítěte zájem, může soud svěřit dítě do střídavé výchovy obou rodičů, pokud je to v zájmu dítěte a pokud to bude lepší pro zajištění potřeb dítěte. Jestliže se střídavou výchovou alespoň jeden z rodičů dítěte souhlasí, soud musí zkoumat, zda bude střídavá výchova v zájmu dítěte. Odst. 4 § 24 tohoto zákona stanoví, že soud při rozhodování o výkonu rodičovských práv a povinností anebo při schvalování dohody rodičů, respektuje právo nezletilého dítěte na zachování vztahu k oběma rodičům a vždy přihlédne k zájmu nezletilého dítěte, na jeho citové vazby, vývinové potřeby, stabilitu budoucího výchovného prostředí a ke schopnosti rodičů dohodnout se na výchově a péči o dítě s druhým

⁵²Striedavá starostlivosť o deti. [online]. [cit. 4.2.2012]Dostupné z <http://www.rozvod-rozchod.sk/vismo/zobraz_dok.asp?id_ktg=1046&n=striedava-starostlivost-o-deti&p1=1186>

rodičem. Soud dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na výchovu a péče ze strany obou rodičů a bylo respektované právo dítěte na udržování pravidelného, rovnocenného osobního styku s oběma rodiči.

Stejně tak jako v České republice byl podán na Slovensku návrh na povinné svěření dítěte do střídavé výchovy. Měl být změněn § 24 odst. 2 zákona o rodině, v tom, že pokud jsou rodiče způsobilí dítě vychovávat, mají o osobní péči dítěte zájem a mají-li na to vytvořené podmínky, soud svěří dítě do střídavé výchovy obou rodičů. Navrhovatelé tím chtěli zajistit, že více dětí rozvodem nepřijde o jednoho z rodičů, s kterým by obvykle ztratily nebo omezily kontakt.⁵³ Poslanecký návrh zákona nepostoupil do druhého čtení a tím pádem snaha o nastolení povinné střídavé výchovy skončila.

Ustanovení o výživném se nachází v 3. části zákona o rodině, kde je v § 62 odst. 1 stanoveno, že plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem je jejich zákonná povinnost, která trvá do doby, než jsou děti schopné se samy živit. Podle odst. 2 oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. V odst. 6 se uvádí, že pokud je dítě svěřeno do střídavé výchovy, soud při určení výživného přihlédne k délce střídavé výchovy každého rodiče, nebo může soud rozhodnout i tak, že po dobu trvání střídavé výchovy výživné neurčuje.

Na Slovensku platí zákon o mediaci v civilních sporech už od r. 2004 a to zákon o mediácii č. 420/2004 Z.z.. Zákon upravuje spory vznikající z občanskoprávních, pracovněprávních, obchodněprávních a rodiněprávních vztahů, zabývá se výkonem mediace, základními principy, organizací a účinky mediace. Podle tohoto zákona může být mediátorem každá fyzická osoba, zapsaná v registru mediátorů, na které se osoby zúčastněné na mediaci dohodnou, a která funkci mediátora přijme. Do registru mediátorů může být zapsána osoba mediátora, která je bezúhonná, způsobilá k právním úkonům, získala vysokoškolské vzdělání druhého stupně na vysoké škole ve Slovenské republice či má uznaný doklad o vysokoškolském vzdělání druhého stupně, vydaný zahraniční vysokou školou a má osvědčení o úspěšném absolvování odborné přípravy

⁵³ Striedavá osobná starostlivosť v parlamente. 25.5.2011.[online]. [cit. 4.2.2012] <http://www.najpravo.sk/clanky/striedava-osobna-starostlivosť-v-parlamente.html>

mediátorů. Existuje zde tzv. „dohoda o řešení sporu z mediace“, která je sepsána mezi osobami zúčastněnými na mediaci a týká se toho, že všechny nebo některé spory, které mezi nimi vznikly či teprve vzniknou v určitém právním vztahu, se pokusí vyřešit mediací.

4.2 Německo

Roku 1980 nabyly účinnosti německý občanský zákoník BGB, kde byl pojem rodičovská moc nahrazen pojmem rodičovská péče. Důležitá změna nastala v Německu počátkem 80. let, kdy Německý spolkový ústavní soud svým nálezem ze 3.11.1982 shledal vyloučení jednoho z rodičů ze společenské odpovědnosti, tedy svěření péče o dítě po rozvodu pouze jednomu z rodičů, jako neslučitelné s německou Ústavou. Na základě tohoto nálezu byla v Německu poprvé otevřena možnost zachování autonomie rodičovské odpovědnosti, i v případě rozvedení manželství. Tím byl také poprvé brán ohled na zájmy dítěte.⁵⁴ „Tímto rozhodnutím stanovil Spolkový ústavní soud též předpoklady, na které je třeba se zaměřit, tzv. triádu „chtít, umět, smět“. Prvním předpokladem je „chtít“, tedy vůle rodičů vykonávat společnou péči. Je-li tento předpoklad splněn, je třeba zkoumat komplexní výchovnou schopnost rodičů. Rodiče musí nakonec také „smět“ vykonávat společnou péči, tj. blaho dítěte nesmí vyžadovat přidělení rodičovské péče jednomu rodiči. Jsou-li všechny tři předpoklady splněny, pak úprava, která předpokládá výhradně péči pouze jednoho rodiče, porušuje ústavu.“⁵⁵ V roce 1998 byla provedena „Reforma péče o dítě“. Od této doby vychází zákon při oddělení rodičů ze standardu pokračování společné péče o děti. Soudy rozhodující v oblasti rodinného práva jsou povinné zříditi výhradní péči o dítě, pokud o to oba rodiče ve shodě požádají a pokud to vyžaduje „dobro dítěte“. Spolupráce odborných profesí, zúčastňujících se na rodičovských sporech se vytvořila v letech 1992-1993 v německém Cochemu-Zell. Jejím cílem bylo dosáhnout urovnání sporů rodičů v zájmu dítěte a ve vzájemné shodě navrhnout řešení. Vznikla tedy nová instituce, která vede u velmi vyhrocených rodičovských konfliktů, skoro ve všech případech ke smíru rodičů. Neexistují však žádné normy, které by předepisovaly řešení konfliktu ve shodě, ale také nic co by tento postup vyloučilo. Velice užívaný je

⁵⁴ RUDOLPH, J. Jsi moje dítě-Cochemská praxe. 1. vyd. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. s. 50

⁵⁵ VERSCHRAEGEN, B. Společná péče rodičů o nezletilé dítě. 1997, roč. XLV, č. 7-8, s. 492

pojem „Cochemská praxe“, který znamená interdisciplinární spolupráci profesí, které se zabývají záležitostmi a problematikou dětí. Podstatou je jakési pevné a dlouhodobě trvající propojení opatrovnického soudu, mediátorů, advokátů a soudních znalců. Cochemský model je postupně zaváděn jako standart justicií v jednotlivých spolkových zemích. Cílem je přivést rozhádané rodiče k jejich společné odpovědnosti.⁵⁶

4.3 Rakousko

Rakouská úprava péče o nezletilé je obsažena v § 177 a 177a) ABGB. Dalším zdrojem úpravy, který však řeší především procesní práva nezletilých dětí, je tzv. „Ausserstreitgesetz“. Zásadní změnou v právní úpravě poměrů rodičů ke svým dětem po rozvodu manželství přinesl tzv. „Kindschaftsrechts Änderungsgesetz (KindRÄG 2001), který vstoupil v účinnost dne 1.7.2001. Tato úprava byla fakticky novelou ABGB a přinesla do rakouského rodinného práva nový pojem, kterým je tzv. „Gemeinsame Obsorge“. Tento pojem lze do češtiny přeložit jako společná výchova, ve smyslu českého § 26 odst. 2 ZOR. Společná výchova nebyla před 1.7. 2001 vůbec možná a nezletilé děti byly po rozvodu manželství jejich rodičů svěřovány pouze do výchovy jednoho z rodičů. Zákonodárství v Rakousku tedy nepřipouští svěření nezletilého dítěte po rozvodu rodičů do střídavé péče. Je-li manželství rodičů rozvedeno či zrušeno, zůstává v platnosti péče obou rodičů. Rakouské rodinné právo dává rozvedeným rodičům právo, aby po rozvodu svého manželství dále nesli společně rodičovskou zodpovědnost. Toto je však možné pouze na základě dohody rodičů o založení společné péče po rozvodu manželství. Rodiče, kteří se rozvádí a kteří chtějí pro sebe a své děti zajistit tzv. společnou péči, se především musí shodnout na budoucím stálém pobytu dítěte po rozvodu manželství. Pokud k tomu nedojde, soud takovou dohodu o společné péči bez dalšího odmítne. Toto pravidlo se v rakouské právní teorii označuje jako: „Heim erster Ordnung“. Tato zásada má svůj zásadní význam, a to především význam psychologický, kdy jde především o to, aby dítěti bylo zajištěno rodinné prostředí, na které je zvyklé a které má rádo. Je-li dítě v bydlišti jednoho z rodičů, pak tento rodič zásadně rozhoduje o dennodenních běžných záležitostech dítěte, dítě právně zastupuje. Takovýto rodič

⁵⁶ RUDOLPH, J. Jsi moje dítě-Cochemská praxe. 1. vyd. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. s. 50

je pak oprávněn po druhém z rodičů požadovat úhradu výživného. Založení péče pouze jedním z rozvedených rodičů je možné, pokud rodiče nepřijmou rozhodnutí o stálém bydlišti dítěte, nebo pokud je společná péče v rozporu se zájmem dítěte. Nová úprava rakouského rodinného práva zásadním způsobem upevnila i procesní postavení nezletilého dítěte. Podle § 182 a) a § 182 b) Ausserstreitgesetz dítě obdrželo zesílené právní postavení v procesu před rakouským rodinným soudem. Nezletilé dítě, které dosáhlo 14 let, má před rodinným soudem absolutně samostatné procesní postavení a je plně způsobilé k právním úkonům. Může samo nejen podávat žaloby, ale též opravné prostředky. Soud musí být nezletilému nápomocen a musí se starat o to, aby mohl nezletilý svá práva i vykonávat. Pokud se rozvedení rodiče nejsou schopni dohodnout, např. o výživném, a nedosáhnou-li rodiče dohody, poskytne soud těmto rodičům příležitost a čas k návštěvě mediátora, prostřednictvím kterého, mohou dojít ke shodě.⁵⁷

4.4 Francie

Francie uzákonila kombinaci společné rodičovské zodpovědnosti a společné střídavé péče v r. 2002. Francouzský právní řád tedy zná střídavou péči rodičů o dítě. Byl to právě zákon č. 305/2002 o rodičovské pravomoci, který ustanovil možnost vázat pobyt nezletilého dítěte střídavě na bydliště obou jeho rodičů. Neupřednostňuje střídavý pobyt ve vztahu k ostatním formám pobytu nezletilého dítěte, ale umožňuje rodičům a v případě uplynutí lhůty soudci, organizovat život dětí střídavě v bydlištích obou rodičů. Střídání není zákonem přesně stanoveno. Může se jednat o střídání týdenní, dvoutýdenní, dvouměsíční. Pokud dojde k neshodě rodičů, může soud nařídit předběžně střídavý pobyt po dobu maximálně šesti měsíců. Na konci této lhůty soud rozhodne o pobytu dítěte. Střídavý pobyt dítěte může být ukončen dohodou rodičů, nebo vybráním si pobytu u jednoho z nich. Opět zde platí podmínka při rozhodování soudu, obsažená v mezinárodní úmluvě o právech dítěte, kterou je zájem dítěte. Pokud rodiče chtějí, aby soud rozhodl o střídavém pobytu dítěte, musí u soudu prokázat, že tento způsob pobytu je v souladu právě se zájmem dítěte. Zájem dítěte je hodnocen konkrétně s ohledem na rodinnou situaci, zvyklosti dítěte, životní podmínky u jeho rodičů, jeho věk, duševní vyspělost, mínění a na výsledky šetření znalce v oboru dětí.

⁵⁷ Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠIPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

Soud zkoumá i ostatní věci jako je blízkost bydlišť, možnosti rodičů, vyjádření dětí.⁵⁸

4.5 Itálie

V Italském občanském zákoníku je zakotveno právo rozhodnout o střídavé výchově dětí či o výlučné výchově dětí, je-li to v souladu se zájmy dítěte. Pod pojmem střídavá péče se označuje, že děti jsou svěřeny do rodičovské odpovědnosti obou rodičů, kteří přijímají společně všechna rozhodnutí ohledně vzdělání, výchovy a zdraví dětí. Pokud se rodiče nedohodnou na tomto rozhodnutí, vysloví rozhodnutí soud. Italské soudy běžně rozhodují tak, že svěří výhradní péči jednomu z rodičů (např. děti žijí většinou s rodičem, kterému byla svěřena výchova, a setkávají se s druhým rodičem přes víkendy). Může však dojít k tomu, že soud rozhodne právě o alternativní péči (např., že děti zůstanou jeden týden s jejich matkou a další týden s otcem), pokud je to v souladu se zájmy dítěte. Jsou zde tedy dva odlišné pojmy a těmi jsou střídavá péče a alternativní péče. Střídavá péče totiž nemusí nutně znamenat alternaci péče o děti. Stále zde však zůstává pravidlo, že zájem dítěte je nejdůležitější aspekt při rozhodování soudu. Výše uvedená pravidla se použijí jak v případě právního odloučení, tak v případě rozvodu.⁵⁹

4.6 Velká Británie

Ve Velké Británii nacházíme značně odlišné pojetí tzv. rodičovské zodpovědnosti. Až do roku 1989 měl rodičovskou zodpovědnost pouze ten rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do péče. Jen v případě, že bylo soudem rozhodnuto o tzv. *joint custody*, zůstala rodičovská zodpovědnost oběma rodičům. Tento koncept byl pozměněn zákonem Children Act v roce 1989, dle kterého už mají rodičovskou zodpovědnost i po rozvodu oba rodiče. Oproti české úpravě, dle které mají rodičovskou zodpovědnost vždy oba rodiče, má však v Anglii a Walesu rodičovskou zodpovědnost matka i otec pouze v případě, že se jim dítě narodí

⁵⁸ Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠIPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

⁵⁹ Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠIPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

v manželství. Pokud dítě pochází z nesezdaného soužití, musí otec rodičovskou zodpovědnost teprve získat.⁶⁰

Ve Velké Británii existuje pojem tzv. „společné bydliště“, které se vztahuje k situaci, kdy děti rodičů, kteří se rozvedli nebo žijí odděleně, bydlí s každým z rodičů v různou dobu a každý z rodičů má podle zákona stejně postavení. Střídavé bydliště umožňuje dětem měnit pobyt v domovech obou rodičů. Právo zde rozlišuje dva pojmy a těmi jsou: „*sharp residence*“ – situace, kdy dítě žije ve dvou nebo více domácnostech a „*joint residence*“ – situace, kdy dítě žije se dvěma osobami, které žijí ve stejné domácnosti. To, zda soud takovouto formu výchovy povolí, závisí na každém individuálním případě. Soudy však většinou přijmou ujednání o výchově, které předloží rodiče jako součást dohody o rozvodu nebo odloučení. Soud návrh posoudí z hlediska zájmu dítěte. V úvahu přichází i role prarodičů, nevlastních rodičů, a dalších osob, které mají na dítě vliv. Soud může v budoucnu změnit své rozhodnutí v jakémkoliv bodě, pokud nastane změna situace u rodičů.⁶¹

4.7 Belgie

Zákonná přednost střídavého bydliště byla v Belgii odsouhlasena v roce 2006. Jedná se o zákon ze dne 18.7.2006, který směřuje ke zvýhodnění rovnoměrného bydliště dítěte, jehož rodiče jsou odloučeni a upravující nucený výkon ve věci bydliště dítěte. Tento zákon předpokládá, že soudce musí přednostně stanovit rovnoměrné bydliště dítěte. Aby mohlo být toto splněno, musí být zajištěny určité podmínky. První podmínkou je, že rodiče nemusí uzavřít dohodu týkající se bydliště dítěte. Pokud je dohoda mezi rodiči uzavřena, soudce ji musí fakticky schválit, pokud není opět v rozporu se zájmem dítěte. Další podmínkou je, že rodičovská odpovědnost musí být vykonávána společně oběma rodiči a alespoň jeden z rodičů musí u soudu požadovat přednostní projednání rovnoměrného bydliště. Soud zde, ale nemusí nařídit formu střídavého bydliště ve všech případech. Zákonem je soudci udělena poměrně široká možnost uvážení a možnost stanovit nerovnoměrné bydliště, v případě, že se soudce domnívá, že zákonem stanovené doporučení není vhodné. Uvážení soudce je prováděno případ

⁶⁰ DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1.vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 74

⁶¹ Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠIPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

od případu ve vztahu ke konkrétní věci a zájmům dítěte. Pokud dojde k zamítnutí střídavého bydliště, musí také toto zamítnutí střídavého bydliště písemně zdůvodnit.⁶²

4.8 Skandinávské země

4.8.1 Norsko

V Norsku byla provedena první a zároveň jedna z největších studií na téma střídavé výchovy v celé Evropě. Výsledky této studie ukázaly, že jak děti, tak i rodiče mají velmi kladné zkušenosti se střídavou výchovou. Vyšel tedy najevo názor, že střídavá výchova není špatným řešením pro děti. Ukazuje se, že volba rodičů směřuje právě spíše ke střídavé výchově. „Výsledky dokazují, že společná péče o dítě snižuje konfliktní potenciál mezi rodiči a zajišťuje dětem dobrý kontakt s oběma rodiči i po rozchodu rodičů.“ Studie byla provedena norským institutem pro výzkum společnosti. Do poloviny roku 2004 zákon v Norsku umožňoval jen jedno bydliště dítěte. V roce 2004 zde vstoupil v platnost zákon, umožňující právě dvojí stálé bydliště dětí. Tento zákon obsahuje i záležitosti týkající se přídavků na dítě, odpisy z daní, řešení školní docházky, je mnohem podrobnější než český zákon o rodině, a obsahuje i ustanovení týkající se kontaktu rodiče s dětmi (pracovní týdny, tak i státní svátky – důrazem na tradiční rodinné svátky jako vánoce či velikonoce, prázdniny či dovolené).⁶³

4.8.2 Švédsko

Švédsko zná společnou péči rodičů od r. 1983. Pokud dojde k rozvodu, soud se péčí o dítě nezabývá, ale dítě přechází do společné péče rodičů. Rodičovskou odpovědnost lze upravit dohodou, která je předložena komisi sociální péče. Dojde-li k tomu, že rodiče se nemohou takto dohodnout, obrátí se na soud, který problematiku péče o dítě vyřeší. Soud může svěřit dítě do péče výhradní (péče jen jednoho rodiče, druhý rodič má pouze právo na styk s dítětem) či do péče střídavé. Jsou-li spory značného charakteru, a není-li možná komunikace mezi oběma rodiči, soudy svěří dítě spíše do výhradní péče, aby předešly případnému dalšímu vyhocení sporu. Soud vždy rozhoduje v zájmu nejlepším pro dítě, proto i

⁶² Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠÍPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

⁶³ Empirická studie o střídavé výchově. [online]. 2007. [cit. 10.12.2011]. dostupné z <<http://www.iustin.cz/art.asp?art=285>>

v případě velkých konfliktů mezi rodiči, i když se soud při rozhodování o rozvodu péčí o dítě nezabývá, musí i bez návrhu dítě svěřit do péče výhradní. Značná většina dětí zůstane i po rozvodu se svou matkou, ale okolo 90 % všech dětí ve Švédsku z rozvedených rodin má rodiče, kteří se o ně starají společně.⁶⁴

4.8.3 Dánsko

Výchova a místo bydliště jsou regulovány v dánském zákoně o rodičovské odpovědnosti v kapitole druhé a třetí. Jsou-li rodiče – manželé v době narození dítěte nebo vezmou-li se později, bude jim náležet společná výchova. Jsou-li v době narození dítěte odloučeni, náleží výchova dítěte výlučně matce. Výjimkou z výlučné péče matky je, pokud by odloučený manžel byl uznán jako otec dítěte nebo jeho otcovství bylo zjištěno soudním rozhodnutím či předložili-li prohlášení, že se budou o dítě společně starat a převezmou odpovědnost za dítě nebo uzavřeli dohodu o společné výchově. Je-li muž považován za otce dítěte na základě uznání či proto, že bylo otcovství zjištěno rozhodnutím soudu, náleží rodičům společná výchova, mají-li nebo měli-li společnou adresu podle dánského národního rejstříku v průběhu deseti měsíců bezprostředně přecházejících narození dítěte. Ve sdílení společné výchovy budou rodiče pokračovat, i když ukončí manželské vztahy nebo jsou rozvedeni či odloučeni. Manželé se mohou na společné výchově též dohodnout. Aby byla dohoda o společné výchově rodičů platná, musí s ní být obeznámena Krajská státní správa. Rodiče, kteří spolu nežijí, mohou souhlasit, že jednomu z nich bude náležet výlučná výchova. V případě, že rodiče, kteří spolu nežijí se nedohodnou na výchově, rozhodne soud, zda-li bude společná výchova pokračovat či zda-li se bude jednat o výlučnou výchovu. Jen soud může ukončit společnou výchovu a to z vážných důvodů. Rodiče se mohou též dohodnout na postoupení výchovy z jednoho rodiče na druhého. Výchova může být postoupena i na osobu jinou, než je rodič na základě dohody schválené krajskou státní správou. Zemře-li jeden z rodičů, kterému náležela společná výchova, bude pozůstalý rodič pokračovat ve výchově. Jestliže nebylo v čase úmrtí bydliště dítěte u pozůstalého rodiče, může jiná osoba požádat o přidělení výchovy

⁶⁴Střídavá péče ve světe. [online]. 2011. [cit. 10.12.2011] dostupné z <<http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/168-pravda-o-stridave-peci-v-eu-5>>

v souvislosti s úmrtím. Žádosti se vyhová jen, pokud je v nejvyšším zájmu dítěte, aby pozůstalý rodič pokračoval ve výchově.⁶⁵

4.8.4 Finsko

Ustanovení týkající se výchovy dětí obsahuje zákon o výchově dětí a o právu na přístup. Rodiče se mohou dohodnout na výchově dětí prohlášením, že výchova bude svěřena oběma rodičům. Nežijí-li rodiče spolu, může dítě oficiálně bydlet jen s jedním z rodičů. Mohou se však dohodnout na rozšířeném právu přístupu. Může být, ale odsouhlaseno, že dítě zůstane např. jeden týden se svou matkou a druhý týden s otcem. Dohoda musí být písemná a notářsky ověřená odborem sociálního zabezpečení. Rodiče se mohou dohodnout na tom, že jim bude svěřena společná výchova dítěte, nebo dítě bude bydlet s jedním z nich či na tom, že jednomu z nich bude svěřena samostatná výchova dítěte. Dítě má právo zůstat v kontaktu a setkávat se s rodičem, se kterým nebydlí, a to způsobem, na kterém se rodiče dohodli. Odbor sociálního zabezpečení bere při schvalování dohody v úvahu zájem dítěte. Obdobně může o záležitosti týkající se výchovy nezletilých dětí rozhodovat soud. Soud může svým rozhodnutím nařídit, že rodičům bude svěřena společná výchova dítěte, či že dítě bude bydlet s jedním z nich, pokud spolu nežijí, nebo či o svěřeni samostatné výchovy dítěte. Opět zde hraje hlavní roli zájem dítěte. Ve věcech týkajících se výchovy dítěte musí být zjištěny názory a přání dítěte s ohledem na jeho věk a stupeň rozvoje. Nejsou zde dány speciální podmínky, které by museli rodiče splnit, aby jim byla umožněna společná výchova ani pravidla, která by určovala okolnosti, za kterých je společná výchova možná. Od rodičů se požaduje, aby rozhodnutí o společné výchově učinili společně. Je zde definováno tzv. „právo na přístup“. Jeho cílem je zajistit dítěti právo zůstat v kontaktu s rodičem, se kterým nebydlí.⁶⁶

4.9 USA

V USA bylo provedeno nejvíce srovnávacích průzkumů a studií dětí v různých formách svěřeni do péče rodičů po rozvodu. V USA byla střídavá péče uvedena do soudní praxe v roce 1973. První výzkum proběhl v roce 1979. Téměř

⁶⁵ Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠIPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

⁶⁶ Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠIPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11. 2011

všechny studie a průzkumy zjistily významně lepší socializační podmínky i výsledky dětí, které se nacházejí ve společné/střídavé péči ve srovnání se situací, kdy se děti nacházejí v péči pouze jednoho rodiče. Výzkumy zjistily, že děti ve společné (střídavé) péči obou rodičů jsou významně lépe adaptovány ve všech ukazatelích: tělesného a duševního zdraví, rodinných vztahů, adaptovaného chování, emoční adaptace, školních známek, sebeúcty a traumatizace rozvodem, než děti v péči jednoho rodiče. Adaptace dětí ve společné (střídavé) péči obou rodičů se neliší od dětí v plných rodinách. Nálezy se zde shodují s předpokladem, že společná péče je pro děti výhodná, protože usnadňuje trvalé pozitivní spojení s oběma rodiči. Řada výzkumů dospělých, jejichž rodiče se rozvedli v jejich dětství, jednoznačně preferovala střídavou péči. V žádném případě nelze tvrdit, že by střídavá péče byla pro děti zátěží, a to bez ohledu na eventuální těžkosti „technicko-organizačního“ charakteru (jiné trvalé bydliště rodičů, změna prostředí, dojíždění). Toto jsou pro děti pouze vnější okolnosti, při nichž hlavní záležitost - vztah s rodičem - zůstává zachován a nezměněn. Zátěží by bylo, kdyby tento druh péče ztratily. Střídavá péče je pokračováním rodiny, tedy těch socializačních podmínek, které utvářely jejich současný pocit bezpečí a jistoty, i přes rozvod rodičů. Z dosavadní praxe je znalcům známo, že jestliže je dítě po formální stránce svěřeno do péče otci, pak v postupu času si v podstatě vydobude takovou míru péče obou rodičů, která jemu po psychické stránce vyhovuje a která takřka pravidelně nabývá formy péče střídavé nebo společné.⁶⁷

Opatrovnictví řeší jednotlivé státy unie zvlášť. Většina států přijala střídavou výchovu jako rovnocenné uspořádání koncem 80. let a počátkem 90. let minulého století. Dlouholetými průkopníky společné výchovy jsou Kalifornie a Arizona.⁶⁸

Kalifornie je stát, v němž je společná péče rodičů po rozvodu právně i reálně preferována, popř. je pravidlem. V porovnání s jinými spolkovými státy USA, které dokonce zavedly zákonnou preferenci společné rodičovské péče nebo vycházejí z domněnky, že nejlépe vyhovuje zájmům dítěte, je však Kalifornie zdrženlivější. Je zde vysloven předpoklad důkazního břemene, podle něhož zájmům dítěte nejlépe vyhovuje společná rodičovská péče, jestliže o ní rodiče

⁶⁷ Tyl, J. Střídavá péče je prokázane pro děti lepší. *Právo a rodina* .2006, roč.8 č.11, s. 18

⁶⁸ Střídavá výchova v Evropě. [online]. [cit. 28. 2.2012] dostupné z www.iustin.cz/files/hkvodicka.ppt

usilují. Přitom jde zákonodárci o to, aby byl zachován skutečný kontakt rodičů a dítěte a rodičům byl vysvětlen význam rodičovské odpovědnosti. Přidělení rodičovské péče se řídí zásadou přednostního významu blaha dítěte, přičemž soud vedle jiných faktorů, které shledá důležitými, musí přihlídnout ke zdraví, bezpečí a blahu dítěte.⁶⁹

⁶⁹ VERSCHREAGEN, B. Společná péče rodičů o nezletilé dítě. *Právní praxe*. 1997. roč. XLV. č. 7-8, s. 491-502

5 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo zjistit, jak se institut střídavé výchovy, zavedený do zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb., prakticky využívá, jaké jsou jeho klady a zápory, a zda v podobě, jak je v současné době upraven v zákoně o rodině, by měl být zachován, eventuálně by měl doznat určitých změn.

I když soudy měly možnost v případě rozchodu rodičů svěřit dítě do střídavé výchovy již od 1.1. 1950, je pravda, že soudy této možnosti běžně nevyužívaly. Jednalo se spíše o výjimečné případy a většinou se vycházelo ze zavedené praxe, že dítě bylo svěřeno jednomu z rodičů, většinou matce. Zákonem č. 91/1998 Sb. zavedený institut střídavé výchovy umožnil více využívat tuto formu výchovy. Střídavá výchova je jedním z nástrojů (pokud je řádně využívána), které umožňují co nejvíce zmírnit negativní dopady na nezletilé dítě po rozchodu rodičů. I statisticky je doloženo, že využívání institutu střídavé výchovy má vzrůstající tendenci.

Kladem střídavé výchovy je způsob, jak zajistit dítěti vyvážený kontakt s oběma rodiči. Dítě ani o jednoho z rodičů nepřichází. Role obou rodičů v určitém období věku dítěte je nezastupitelná a dítě neztrácí ani mateřský ani otcovský vzor. Naučí se, že je možné problémy, které mezi partnery vznikají vlivem rozdílu v jejich povahách, názorech, osobnostech řešit a je lépe připraveno pro život a své vlastní manželství. Jedním z kladů střídavé výchovy je také to, že předchází vzniku syndromu zavrženého rodiče, posiluje roli otce (dříve ne tak doceněnou). Oba rodiče se podílí na výchově dítěte, posiluje se pocit společné odpovědnosti za jeho výchovu, zajišťuje se právo obou rodičů na výchovu dítěte i právo dítěte na oba rodiče.

Pokud je střídavá výchova správně realizována, měla by být jen k prospěchu dítěte. Dle mého názoru, jejím základním předpokladem, by v první řadě měla vždy být dohoda rodičů o tomto způsobu výchovy, kterou by soud již pouze schválil. To však ještě dnes není pravidlem.

Střídavou výchovou by dítě nemělo přicházet o přátele, měnit školu (dnes to ale školský zákon umožňuje), nejlépe by bylo, aby se dítě vůbec nemuselo stěhovat „od rodiče k rodiči“, zůstalo by v jednom bytě a rodiče by se u něho střídali. Je zapotřebí si uvědomit, že střídavá výchova není vhodná pro každé dítě a mělo by se k ní citlivě přistupovat vzhledem i k věku dítěte. Jako nejlepší řešení

bych viděla, kdyby rodiče praktikovali ještě před rozhodnutím soudu, několik měsíců tuto střídavou výchovu, aby si ověřili, zda i pro jejich dítě by byla tato forma výchovy prospěšná a dítě ji s minimálními obtížemi akceptovalo.

Kladem střídavé výchovy je i to, že v nepříznivé životní situaci (úmrť, nemoc jednoho z rodičů), která vyloučí určitým způsobem, buď úplně, nebo částečně, rodiče z možnosti se o dítě starat a vychovávat je, může střídavá výchova překlenout lépe toto období a dítě se se situací lépe vyrovná, než kdyby bylo ve výlučné výchově jednoho z rodičů. Střídavá výchova klade velké požadavky na děti, rodiče, na kooperaci rodičů a to jak po stránce citové, tak i materiální (bytové podmínky). Vyžaduje však i pochopení příbuzných rodičů, aby nedocházelo k jejímu narušení.

Zatím jsem se zmínila převážně jen o kladech střídavé výchovy. Má však i určité zápory, které se projeví zvláště u dětí mimořádně citlivých, špatně reagujících na změny, i u dětí neurotických. Tyto děti se velmi těžce vyrovnávají se změnami a pravidelné stěhování jim vadí, nemají pocit stabilního prostředí - jednoho domova. Ten je zvláště u neurotických dětí potřebný. V některých případech, kdy je střídavá výchova soudem nařízena proti vůli jednoho z rodičů, trpí děti častými hádkami mezi rodiči. Vliv zde samozřejmě mají i noví partneři rodičů, kteří nejsou ochotni se podrobit omezením, jež pro ně vyplývají z toho, že jejich partner má dítě ve střídavé výchově.

Na úplný závěr bych uvedla, že právní úprava střídavé výchovy, a praxe to potvrzuje, je dostatečně upravena v zákoně o rodině tak, aby se využily všechny klady této výchovy a byly odpovědně chráněny zájmy nezletilého dítěte. Tomu odpovídá i to, že zákonodárce, při přípravě dnes již přijatého nového občanského zákoníku (platného od r.2014) v podstatě ponechal dosavadní úpravu. Můj názor de lege ferenda je, že by bylo vhodné, aby si rodiče měli možnost nejdříve střídavou výchovu alespoň tři měsíce vyzkoušet, než o ní bude soudem rozhodnuto a to bych navrhovala i do případné budoucí úpravy.

6 Cizojazyčné resumé

This diploma thesis elaborates on shared parenting as one of the possible ways of adjusting the legal situation between parents not sharing the same household and their under-age children. It represents one of the tools enabling to reduce the negative impact of divorce on the under-age child.

The term "shared parenting" has been introduced into our legal system since 1998. Only lately we have been witnessing its more frequent application in the common court practice. The major merit of shared parenting includes well-balanced access to both parents; the child does not lose access to any of the parents. Since the specific roles of both parents are crucial during the course of child's development, it is important that the child is not deprived of male and female behavioral influence. Both parents are taking part in child's education, the sense of common responsibility is stressed, the right of both parents to educate their child as well as the right of the child to have access to both parents are equally satisfied. The experience of judges and psychologists show that if shared parenting is appropriately realized, the child benefits from it and therefore that is the main argument for the currently increasing number of court decisions favoring shared parenting. The pursuit of child's interests not only lies in the court decision according to the relevant legal regulation but such a decision is preceded by stringent evaluation of all underlying facts, such as expert opinions of children psychologists and experts from the field of social-legal protection of children.

Shared parenting brings with itself several complex issues concerning children and their parents, the cooperation between them both from the emotional and material point of view. The conclusions presented in this diploma thesis have been based on the presence during the court decision-making process as well as on personal interviews with judges.

7 Seznam použité literatury

MONOGRAFIE

- BAKALÁŘ, E. Rozvodová tematika a moderní psychologie. 1.vyd. Praha: Karolinum. 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2
- ČERNÁ, P. *Rozvod, otcové a děti*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 114 s. ISBN 80-86432-11-4.
- DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1.vyd. Praha. Sociologický ústav AV ČR. 2007. 130 s. ISBN 978-80-7330-124-8
- HOLUB, M., NOVÁ, H. Zákon o rodině a předpisy související. 4.vyd. Praha: Linde, 2000. 717 s. ISBN 80-7201-209-6
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 1998. 384 s. ISBN 80-210-2706-1.
- HRUŠÁKOVÁ, M., Rodinné právo v aplikační praxi. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2000. 41 s. ISBN 80-7179-293-4
- HRUŠÁKOVÁ, M. Zákon o rodině, registrovaném partnerství, Komentář.4.vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7400-061-4
- JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. Mezníky českých právních dějin. 3.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 215 s. ISBN: 978-80-7380-251-6
- KLABOUC, J. Staré české soudnictví. 1.vyd. Praha: Orbis 1967. 418 s. ISBN 11-003-67
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita. 2003. 264 s. ISBN 80-210-3093-3
- KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. 1.vyd. Praha: Linde. 2008. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6
- MALÝ, K. Dějiny českého a československého práva. 3.vyd. Praha: Linde. 673 s. ISBN 80-7201-433-1.
- NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. Vyživovací povinnost. Vyd. 1. Praha: Linde, 1995. 226 s. ISBN 80-85647-84-2
- NOVOTNÁ, V., FEJT, V. Sociálně-právní ochrana dětí. 1.vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8
- RADVANOVÁ, S., O rodině, manželství a dětech. Vyd. 1. Praha: Panorama . 1978. 255 s. ISBN 02/24 -11-043-77-8.
- RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. Kurs občanského práva-institutů rodinného práva. 1.vyd. Praha: C.H. Beck. 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2.
- RUDOLPH, J. Jsi moje dítě: Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu. 1.vyd. Praha: Magistrát hlavního města Prahy. 2010. 79 s. ISBN 978-80-254-8250-6
- SCHELLE, K. Vývoj právních kodifikací. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita. 2004. 262 s. ISBN 80-210-3610-9
- VALEHRACH, M., NOVÁ, H. Rodinné vztahy v soudní praxi. Vyd. 1. Praha:Prospektrum. 1995. 280 s. ISBN 80-7175-030-1
- VESELÁ, R. a KOL. Rodina a rodinné právo. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 261 s. ISBN 80-86432-48-3
- WARSHAK, R., Revoluce v porozvodové péči o děti. 1.vyd. Praha: Portál. 1996. 240 s. ISBN 80-7178-089-8.

ČLÁNKY Z ODBORNÝCH ČASOPISŮ

- SPÁČIL, J., VOJTEK, P. Novela zákona o rodině a řízení o rozvod manželství. Soudní rozhledy. 1998, roč.4., č. 8, s. 200-201. ISSN 1210-6410
- CHALUPA, L. Střídavá výchova a určení výživného a styku s nezletilým dítětem. Právní rádce. 1998, roč.VI, č. 5, s. 1-2. ISSN 1210-4817
- KANTŮRKOVÁ, L. Otazníky nad střídavou péčí. Rodinné listy. 2011, roč. 0., č. 0, s. 25-26. ISSN 1805-0824
- PRŮCHOVÁ, B., NOVÁK, T. Lze prosadit střídavou výchovu proti vůli jednoho z rodičů. Právo a rodina . 2003, roč. 5., č. 10, s. 9-11. ISSN 1212-866X
- HRUŠÁKOVÁ, M., NOVÁK T. Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově. Bulletin advokacie. 1999, č. 3, s. 30-34. ISSN 1210-6348
- ČAPEK, J. Rodina před soudem. Soudce. 2008, roč. X., č. 6, s. 17-34. ISSN 1211-5347
- JANÁČKOVÁ, L., PAVLÁT, J. Možnosti intervence v případě konfliktní rozvodové a porozvodové situace. Soudce. 2006, roč. VIII, č. 7-8 /2006, s. 73-76. ISSN 1211-5347
- PAVLÁT, J. Otcovství, děti a rodina. Soudce. 2008, roč. X., č. 3, s. 21-26. ISSN 1211-5347
- PAVLÁT, J. Problémy studií argumentujících pro střídavou péči. Soudce. 2011. roč. XIII č. 2, s. 30-33. ISSN 1211-5347
- PEŠLOVÁ, A. Mediace. Soudce. 2008, roč. X č. 1, s. 12,14 ISSN 1211-5347
- VERSCHREAGEN, B. Společná péče rodičů o nezletilé dítě. Právní praxe. P 1997. roč. XLV. č. 7-8, s. 491-502. ISSN 1210-0900
- TYL, J. Střídavá péče je prokázane pro děti lepší. Právo a rodina .2006, roč.8 č.11, s. 18-20. ISSN 1212-866
- Ke střídavé výchově dítěte oběma rodiči. Soudní rozhledy. 2000, roč. 6., č.7, s. 213-214. ISSN 1211-4405
- HADERKA, J. F. Problematika výživného od účinnosti zákona 91/1998 Sb. Právní praxe. 1998, roč. XLVI, č. 10, s. 595-609
- GREGOROVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy. 1999, roč. 7., č. 4, s. 169-172. ISSN 1210-6410
- NOVÁ, H. Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině. Právní praxe. 1999. roč. XLVII, č. 7, s. 439-442. ISSN 1210-0900
- ŠULOVÁ, L. Raný psychický vývoj dítěte. 1.vyd. Praha:Karolinum, 2004. 247 s. ISBN 80-246-0877-4

PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., v platném znění
Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., v platném znění
Školský zákon č. 561/2004 Sb., v platném znění
Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., v platném znění
Úmluva o právech dítěte
Úmluva o ochraně lidských práv a svobod
Zákon o mediácii č. 420/2004 Z.z., v platném znění
Zákon o rodině č. 217/2010 Z.z., v platném znění
Zákon o dani z příjmu č. 586/1992 Sb., v platném znění
Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., v platném znění
Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

JUDIKATURA

Nález I.ÚS 48/04 ze dne 27.1.2005, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález II.ÚS 554/04 ze dne 11.5.2005, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález I.ÚS 238/05 ze dne 17.1.2006, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález I.ÚS 420/05 ze dne 11.10.2007, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález III.ÚS 1206/09 ze dne 23.2.2010, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález I.ÚS 266/10 ze dne 18.8.2010, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález I.ÚS 2661/10 ze dne 23.11.2010, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Nález I.ÚS 3725/10 ze dne 23.8.2011, dostupné z <<http://nalus.usoud.cz>>
Rozsudek sp.zn. 6 Co 710/2011
Rozsudek sp.zn. 6 Co 2764/2010
Rozsudek sp.zn. 6 Co 468/2011
Rozsudek sp.zn. 6 Co 165/2012
Rozsudek sp.zn. 6 Co 156/2012
Rozsudek sp.zn. 5 Co 2661/1999
Rozsudek sp.zn. 6 Co 2995/2011

OSTATNÍ MATERIÁLY

Nejvyšší soud ČR, zahraniční oddělení, MYDLOVÁ, M., ŠÍPULOVÁ, K. *Právní úprava střídavé péče o děti rozvedených rodičů v jednotlivých státech EU*, zpracováno 23.11.2011

ŠULOVÁ, L. seminář opatrovnických soudců na téma: Dítě v síti vztahů současné české rodiny, ze dne 8.3.2012 v Praze

Statistická ročenka ministerstva spravedlnosti r. 2008, 2009, 2010, dostupné z <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>>

INTERNETOVÉ STRÁNKY

KLIMEŠ, J. *Střídavá výchova a styk s dítětem po rozchodu*. [online]. 2009 [cit. 1.2.2012]. dostupné z <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf>

Empirická studie o střídavé výchově. [online]. 2007. [cit. 10.12.2011]. dostupné z <<http://www.iustin.cz/art.asp?art=285>>

Návrh poslance P.Staňka na změnu zákona o rodině. [online]. 2010, [cit. 30.11.2011]. dostupné z <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=205&CT1=0>>

Střídavá péče ve světě, dostupné z <<http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/168-pravda-o-stridave-peci-v-eu-5>>

Striedavá starostlivosť o deti. [online]. [cit. 4.2.2012] Dostupné z http://www.rozvod-rozchod.sk/vismo/zobraz_dok.asp?id_ktg=1046&n=striedava-starostlivost-o-deti&p1=1186

Striedavá osobná starostlivosť v parlamente. 25.5.2011.[online]. [cit. 4.2.2012] <http://www.najpravo.sk/clanky/striedava-osobna-starostlivost-v-parlamente.html>

Střídavá výchova v Evropě. [online]. [cit. 28. 2.2012] dostupné z www.iustin.cz/files/hkvodicka.ppt